

JÁSZKUNSAÉG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

3

XXIX. évfolyam
harmadik szám
1983. szeptember

TARTALOM

- 3 — Hegedűs László: Jászdózsa felé . . . (Vers)

VALÓ VILÁG

- 4 — A külterületek és lakosságuk helyzete Szolnok megyében
dr. Lukács Pál tanulmánya

FÓRUM

- 14 — A munkahelyi közérzet és a munkaerőmozgás néhány összefüggése a Skála Tiszavidék Áruházban
(Egy vizsgálódás főbb tanulságai) — Közreadja: Kádár Béla

HAGYOMÁNYOK

- 18 — Szolnok megye újraalakulása és közigazgatása az ellenforradalom restaurációjáig — dr. Zádor Béla tanulmánya
26 — Gunda Béla és a magyar néprajz új iránya — Bemutatja: dr. Soós Árpád

DOKUMENTUM

- 28 — A neveléstörténeti kutatómunka forrásai a Szolnok megyei Levéltárban — Közreadja: Tóth Tibor

MŰVÉSZET

- 31 — „Közvetítés” — A Szigligeti Színház és a közönség kapcsolata — Bérczes László tanulmánya
44 — Önmagamról — Bemutatjuk Lacza Márta Munkácsy-díjas grafikusművészt
47 — Mozaikok az orosz—szovjet montázművészet előtörténetéből — Berta Ferenc írása

KÉPEK

A borító 1., 2., 3., oldalán, s a 3. és 27. oldalon Lacza Márta grafikái (fotó: Kozma Károly); a 47. és 48. oldalon Berta Ferenc fotói.

E számunk szerzői:

Berta Ferenc
fotó-technikus, Szolnok

Bérczes László
középiskolai tanár, Szolnok

Kádár Béla
áruházigazgató-helyettes, Szolnok

Lacza Márta
grafikusművész, Budapest

dr. Lukács Pál
KSH megyei Igazgatóságának vezetője, Szolnok

dr. Soós Árpád
egyetemi tanár, Debrecen

Tóth Tibor
levéltár-igazgató, Szolnok

dr. Zádor Béla
MSZMP MB Archivumának vezetője, Szolnok

JÁSZKUNSAÉG

Szerkesztő bizottság: Berényi Ferenc, Dorkovics Ágnes, Erdélyi Sándor, László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Tálás László, Zádor Béla, Valkó Mihály (elnök).

Szerkesztőségi óra: szerda 16—18 óráig.

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata. — XXIX. évfolyam, 3. szám. Megjelenik negyedévenként — Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Kossuth téri Irodaház. Telefon: 12-069. — Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virág Iván. — Terjeszti a Magyar Posta. — Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díja: 1 évre 34,— Ft, csekkszám-laszám: 215-96162. — Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.) — Felelős vezető: Gombkötő Béla igazgató.

ISSN 0448—9144

Index: 25 910

Jászdózsa felé . . .

(15 évvel ezelőtt)

Egyre tágabb síkon vitt a vonat,
már csak elmosódón láttam hegyet.
A szélesülő völgy, tűzö ég alatt,
kiáltó síksággá szélesedett,

hogy szinte szédült belé a szemem.
csak a beláthatatlan, végtelen
lapság, sűrűn szórt ligeteivel,

ahol egy-egy tanya rejtőzködött.
Az ablakból barátkoztam velük.
Lombok, többnyire akácok között
fől-főlpiroslott cserépfedelük.

Később tudtam meg: a szerény folyócska
kitört, szigetként állt az árban 'dózsa.

1968 őszén

HEGEDŰS LÁSZLÓ

A külkerületek és lakosságuk helyzete Szolnok megyében

Az alföldi megyékben a tanyakérdés az utolsó évtizedekben is állandó, élő probléma. Jövőjükről, visszafejlesztésükről, illetve megszüntetésükről a legelterőbb vélemények és tervek láttak napvilágot.

A jövőjük vonatkozásában is eltérő a megítélés, aszerint, hogy milyen termelési kultúrával foglalkoztak, a főágazatokat tekintve milyen mértékű az állattartás és nem utolsó sorban, hogy mennyiben hátráltatja vagy segíti meglétük a nagyüzemi termelést.

Szolnok megyében is többféle hivatalos elképzelés látott napvilágot. Emellett figyelemre méltóak a különböző tudományos tanácskozásokon e témakörben elhangzott előadások, felszólalások és ennek eredményeként közzétett publikációk. Néhány évvel ezelőtt elvégzett vizsgálataink eredményeként úgy ítéltük meg a helyzetet, hogy a külterületi lakott helyek jelentős része első sorban a mezőgazdasági nagyüzemekhez kapcsolódóan, mint üzemegységi, kerületi központok távlatilag is fenn fognak maradni, illetve ezek esetenként még fejlesztésre is kerülnek. Más funkciót nem véltünk felfedezni.

A megyei tanács még 1975 végén kialakította a tanyai lakosság hosszú távú ellátás-fejlesztési koncepcióját. Ebben a külterületi lakott helyeket a megszűnés ideje alapján 3 kategóriába sorolták, és pedíg:

- az 1985-ig, majd
- az 1985—2000 között megszűnő és végül
- a 2000 után is fennmaradó tanyákra.

Az első csoportba 37, a másodikba 21, a harmadikba pedig 18 települést soroltak.

A részbeni fennmaradásról szóló koncepciókkal párhuzamosan jelentősnek minősíthetők azok az intézkedések is, melyek bizonyos korlátok feloldására vonatkoztak. Így pl.: a tanyak felújítását, bővítését engedélyezték az előző tiltó rendelkezésekkel szemben. Figyelemreméltó, hogy a megyei tanács a tartósan fennmaradó tanyás területeken élő lakosság életkörülményeinek javítására az V. ötéves tervi költségvetésben 24 millió Ft-ot biztosított. Ebből 9,2 millió Ft-ot az ivóvízellátás javítására, oktatási-egészségügyi ellátásra és kereskedelmi hálózatra 4,7 millió Ft-ot, a többi úthálózat-korszerűsítésre (Tiszaug, Jászság) és villanyhálózat bővítésére fordították. Az eltérő megítélések, a koncepciók és ezzel párhuzamosan a fejlesztésre szánt összegek, már egy erősen bomlóban levő tanyavilágot találtak az Alföldön, de különösen megyénkben.

Az alföldi megyék külterületi lakotthelyei és népessége

Az alföldi megyékben — 1949-ig visszatekintve — a külterületi lakott helyek száma, népességének nagysága és aránya eltérően alakult. A legjelentősebb a népesség aránya — a népszámlálások idején — mindenkor Bács-Kiskun megyében volt (ez az arány 1980-ban 17,8⁰/₀ az 1949. évi 41,9⁰/₀-hoz viszonyítva). Ezt követte 1949-ben Csongrád, Békés és végül Szolnok megye. Az 1980. évi sorrend tulajdonképpen alig változott, mert jelenleg is a legnagyobb az arány Bács-Kiskun megyében, melyet változatlanul Csongrád és Békés megye követ. Szolnok megyében azonban a külterületi népesség arányának visszaesése nagyobb arányú volt, mint az egyes szomszédos megyékben és így a népesség arányát tekintve a sorrendben hátrább szorult.

A külterületi lakott helyek és népességének alakulása

Alföldi megyék	1949		1960		1970		1980	
	külterületi							
	lakott helyek száma	népesség aránya, ‰	lakott helyek száma	népesség aránya, ‰	lakott helyek száma	népesség aránya, ‰	lakott helyek száma	népesség aránya, ‰
Bács-Kiskun	—	41,9	884	36,0	629	28,5	556	17,8
Békés	—	32,6	1219	23,9	1061	15,4	541	7,9
Csongrád	—	35,7	403	35,8	417	20,4	385	12,5
Hajdú-Bihar	—	19,1	928	15,3	742	10,4	513	4,8
Pest	—	19,3	1418	12,0	1284	10,2	1082	5,6
Szabolcs	—	19,0	1362	14,3	1121	11,0	747	6,1
Szolnok	—	30,3	1042	19,5	861	12,1	668	5,3

Megjegyezzük, hogy a közigazgatási átszervezések is befolyásolták az eredményeket és csökkentőleg hatottak a külterületek számára, népességükre, fejlettségi mutatóikra.

A megszűnések ütemében — mint erre már céloztunk — termelési kultúrák és ettől függően a közös gazdaságok szervezése, jelenlegi szervezete és fejlettsége játszotta a legnagyobb szerepet. Természetszerűleg a népesség aránya mellett elsősorban azok nagyságrendje a döntő, mely jelentősen szóródik. Bács-Kiskun megyében az utolsó népszámlálás idején pl. még kerekén 101 ezer ember élt külterületen, ezt követte Csongrád 57 ezer és Pest megye 55 ezer fővel, míg Szolnok megyében számuk már a 24 ezer főt sem érte el. Tehát ilyen eltérők a nagyságrendek, melyek a feladatokat tekintve is más-más súllyal és igénnyel jelentkeznek.

A tanyamegsejntetés hosszútávú tervének megvalósítása

A megyei tanács — mint említettük — a hosszú távú fejlesztési koncepciójában 3 csoportra osztotta a megye településeit aszerint, hogy az ezekhez tartozó külterületi lakott helyek meddig kerülnek felszámolásra, illetve távlatban is fennmaradnak. Ezek megvalósulásának főbb tapasztalatai a következők.

Számításaink egyértelműen bizonyítják, hogy a hosszú távú terv elképzelései nem valósulnak meg. A külterületi népesség aránya ugyanis mind a 3 időzónában több mint felére csökkent. Csupán az egymástól nagyságrendileg alig eltérő csökkenés tendenciája követi a koncepciót.

A tanyamegszűnés hosszú távú tervteljesítése

A megszűnő tanyák kategóriái	A települések száma	A külterületi lakónépesség száma, fő		Az 1980. év az 1970. év %/ó-ában
		1970	1980	
1985-ig megszűnő	37	7 773	3 226	40,2
1985—2000 között	21	18 804	7 903	42,0
2000 év után is fennmaradó	18	26 433	12 481	47,2
Együtt	76	53 010	23 510	44,4
Megoszlás, %				
1985-ig megszűnő	48,7	14,7	13,3	
1985—2000 között	27,6	35,5	33,6	
2000 év után is fennmaradó	23,7	49,8	53,1	
Együtt	100,0	100,0	100,0	

Vizsgálatot végeztünk arra vonatkozóan is, hogy az említett 3 kategórián belül — decilisenként — milyen a csökkenés mértéke. Eszerint a külterületi lakott helyek nagy hányadában erőteljes volt és 20—60⁰/ó-ra csökkent a lakónépesség és ez mindhárom időintervallumra vonatkozik.

A települések száma, azok népességének megoszlása a külterületi lakónépesség csökkenése szerint, 1970—1980 között

A külterületi lakónépesség csökkenése, % a)	A települések száma, ahol			Együtt
	1985-ig megszűnik	1985—2000 között megszűnik	2000 után is fennmarad	
	a külterület			
—10,0	1	—	3	4
10,1—20,0	6	—	4	10
20,1—30,0	9	5	1	15
30,1—40,0	3	8	1	12
40,1—50,0	7	4	2	13
50,1—60,0	8	4	1	13
60,1—70,0	1	—	5	6
70,1—80,0	1	—	1	2
80,1—90,0	—	—	—	—
90,1—100,0	1	—	—	1
Összesen	37	21	18	76
Megoszlás %/ó-ban	48,7	27,6	23,7	100,0

a) Az „1980. évi külterületi lakónépesség az 1970. évi százalékában” mutatószámok tényleges nagysága szerint

Az előbbieken közölt megoszlás még határozottabban mutatja, hogy a tanyák megszűnésével kapcsolatos elképzeléseket az élet nem igazolta.

A külterületi lakotthelyek termelési funkciói

A hosszú távú koncepció megvalósulásának eredményei arra ösztönöztek minket, hogy bizonyos elemeiben visszatérjünk az eredeti elképzeléseinkhez, tehát részben kapcsolatukat a mezőgazdasági nagyüzemekhez, részben a termelési funkciójukat tekintve vizsgáljuk meg a fennmaradt külterületi lakott helyeket. Megkíséreltük ezeket szétválasztani és a 100 fő feletti lakossal rendelkezőkből 4 csoportot alakítottunk ki. A külterületi lakott helyek száma 1980-an összesen 668 volt. Ebből 411-nél (61,5%) a lakosok száma a 20 főt sem érte el. Ezért a következőkben csak a jelentősebb, tehát a 100 fő feletti — 56 — külterületi lakott hellyel foglalkozunk, ahová a lakosok 46,7%-a tartozik. Ezek a következők:

- mezőgazdasági üzemhez kapcsolódó külterületi lakott helyek (üzemegységei, körzeti központok),
- klasszikus értelemben vett tanyás területek,
- szőlő- és gyümölcsstermeléshez kapcsolódó külterületek és
- az „egyéb” külterületek, ezek részben a belterülettől elcsatolt, tehát külterületnek nyilvánított lakott helyek, részben olyan lakótelepek, melyek külterületen jöttek létre (Tiszavárkonyban, Jászberényben, illetve Öcsödön és Tiszajenőn).

Ez utóbbi csoporthoz némi magyarázat szükséges. Két községben — Öcsödön és Tiszajenőn — családiház-építés céljára új területeket jelöltek ki és ezt a község belterületéhez csatolták. A földvédelmi törvény „végrehajtása” során azonban ezeket ismét külterületté nyilvánították, ezért kellett ezt az egyéb csoportba sorolni. Jászberényben pedig pl. a hűtőgépgyári lakótelep minősül külterületnek.

Az említett 4 csoport összesen — mint jeleztük — 56 külterületi lakott helyet foglal magában. Ezeknek közel fele (27) a mezőgazdasági üzemekhez kapcsolódó külterületi lakott hely és további 15 az ún. klasszikus külterület, illetve tanyavilág. A szőlő- és gyümölcsös körzethez tartozik összesen 8 külterületi lakott hely. A többi lakótelep (2), illetve belterületből elcsatolt (4) terület.

E szétválasztás után megvizsgáltuk, hogy jelenleg is fennáll-e ez a kapcsolat pl. a külterület és az állattartás között, továbbá az állattartás hagyományja valóban él-e még a klasszikus értelemben vett tanyavilágban stb. A számítás eredményei a következők.

A külterületi népesség intenzív részvétele a kisüzemi termelésben

A külterületek népességmegtartó képességében tehát még ma is jelentős szerepet játszik az állattartás kedvező lehetősége és a szőlő-gyümölcs termesztését, illetve a kertgazdálkodást lehetővé tevő környezeti adottság. Ezeket a feltevéseinket — előzetesen — igazolni láttuk azokon a térképeken is, melyekre felvezettük a külterületi sertés- és szarvasmarha-sűrűséget, a kert- és gyümölcssterületeket.

Feltevéseink igazolására további számításokat végeztünk. Az öt legmagasabb, illetve legalacsonyabb külterületi népsűrűséggel rendelkező település 1980. évi adatai alátámasztották elképzeléseinket.

A külterületi népsűrűség, valamint az állatsűrűség, a kert- és szőlőkultúra előfordulásának kapcsolata

Település	Külterületi népsűrűség, fő/km ²	A 100 ha közigazgatási területre jutó kül- és szétszórt területen tartott		A közigazgatási területből a kert, a szőlő-gyümölcsös aránya, %
		szarvasmarhák száma, db	sertések	
Cserkeszőlő	45,4	3,0	58,7	17,1
Jászszentandrás	30,1	4,1	63,7	8,8
Cibakháza	23,9	1,8	32,3	12,2
Jászberény	17,3	4,4	23,3	8,4
Tiszakürt	15,6	0,6	16,8	16,6
Fegyvernek	0,2	0,3	0,6	7,3
Vezseny	0,2	0,2	0,5	1,3
Rákócziújfalú	0,2	—	0,1	2,2
Kőtelek	0,1	1,6	11,5	3,5
Tiszaigar	0,1	—	0,2	3,5
MEGYEI ÁTLAG	4,4	1,3	10,4	3,6

Számításaink eredményeként a külterületi népsűrűség és a 100 ha közigazgatási területre jutó sertések száma között jelentősnek tekinthető kapcsolatot találtunk (a korrelációs együttható 0,84). Közepes szorosságú (0,62) az együttváltozás a népsűrűségi adatok és a 100 ha közigazgatási területre jutó szarvasmarha-szám között. Ettől alig gyengébb (0,59) a népsűrűségi mutatók összefüggése a kert, szőlő, gyümölcsös együttes területének az összes területhez mért arányát kifejező adatokkal.

E kapcsolatrendszer megléte és szorosságának megállapítása után megvizsgáltuk azt is, hogy a 4 csoportra osztott külterületi lakott hely közül melyikben a legerősebb az állattartás. A klasszikus tanyavilág a legnagyobb állattartó, ugyanis az ide tartozó 8 község 100 fő feletti külterületi lakott helyein a sertéstartás 6 esetben igen erős, illetve erős kapcsolatot mutat. A szarvasmarhatartás pedig 4 esetben mutat ilyen összefüggést.

A mezőgazdasági üzemekhez kapcsolódó külterületi lakott helyekkel kapcsolatban már említettük, hogy ezek legtöbb esetben vagy volt állami gazdasági és tsz-központok, vagy csak üzemegységek, melyek az összevonások előtt kerültek kialakításra. Emiatt külső megjelenésükben nem hagyományos, nagy telkekkel rendelkező tanyák. Kisebb mértékben folytatnak azonban állattartást, legtöbb esetben kifejezetten gyenge ezzel a kapcsolatuk. Az e kategóriához tartozó 10 település körzeteiben levő külterületi lakott helyek felében gyengének minősíthető a sertés- és 6 esetben pedig a szarvasmarhatartás.

Az elmondottakból levonható az a következtetés, hogy a hagyományos és jelentős — 100 fő feletti — lakossal rendelkező külterületi lakott helyek ma is komoly bázisai az élelmiszer-termelésnek és azon belül is elsősorban az állattartásnak, s ezért szükséges ezek fennmaradása, bizonyos értelemben vett konzerválása.

A külterületi lakotthelyek és népességük helyzete

Az alföldi megyék közül 1949—1980 között megyénkben esett vissza legjelentősebb mértékben a külterületi népesség aránya. Az utolsó népszámlálás

időpontjában a népességből az 1949. évnek már csak 17,2⁰/₀-a élt tanyán, illetve szétszórta településeken. Ez a csökkenés igen jelentős volt az utóbbi 10 évben is (44,4⁰/₀). A csökkenés, tehát az elvándorlás okai külön kutatást érdemelnek. Ismereteink szerint ebben nagy szerepe van a nagyüzemek ráhatásának, a fejletlen infrastruktúrájának, a foglalkozási lehetőségek korlátozott mivoltának és a közlekedésnek egyaránt. Természetesen kevesebb lett a külterületi lakott helyek száma is éspedig oly módon, hogy a nagyobb népességű — tehát a 100 fő feletti lakossal rendelkezők — erőteljesebben csökkentek, mint az ennél kisebb népességűek, sőt a 20-nál kevesebb lakossal rendelkezők száma még nőtt is az utóbbi 10 évben. Ez abból az egyszerű tényből következik, hogy az egyes kategóriák között átrendeződés történt — a kisebb népességűek irányába — a külterületi népesség nagyarányú visszaesése következtében.

A 100 fő feletti népességgel rendelkező külterületi lakott helyek száma 1970-ben 148 és 1980-ban már csak 56 volt. 1970 és 1980 között ezek közül mindössze nyolcnak növekedett mintegy 550 fővel a lakónépessége. Ezen belül:

- öt külterületi lakott hely népessége 1970-ben egyenként 100 fő alatti kategóriába tartozott, de 1980-ban népességük meghaladta a 100 főt (Jászfényszaru: Vasúttanya, Besenyszög: Palotási ÁG, Mezőtúr: Alsórszi nyomas II., Törökszentmiklós: Surjánytelep és Nagyatalapos),
- három külterületi lakott hely népessége viszont (Cserkeszőlő: Cseuz dűlő, Szolnok: Tenyősziget, Karcag: Tilalmas) mindkét időpontban 100 fő feletti volt és népességük közel 200 fővel növekedett.

Jelentős külterületi népességgel, ill. népességi aránnyal rendelkeznek a következő települések: Tiszavárkony (23,1⁰/₀), Jászágó (23,1⁰/₀), Jászszentandrás (35,0⁰/₀), Tiszajenő (34,5⁰/₀), Kétpó (42,3⁰/₀), Cserkeszőlő (61,9⁰/₀), Mezőhék (53,9⁰/₀).

Megyénkben a településhálózat sajátosságai miatt a falvakhoz tartozó külterületeken élt a népességnek kisebb hányada, éspedig alig több mint egyharmada. 1960-ban ugyanis a községek rendelkeztek jelentősebb számú külterületi lakott hellyel (873-mal, a városokhoz tartozó 169-cel szemben). Még 1980-ban is a községekhez több mint 552 külterületi lakott hely tartozott, a városokhoz viszont csak 116. A népesebb külterületi lakott helyek azonban a városok környékén helyezkednek el (10-nél a lakónépesség száma a 200-at meghaladta, a községhez tartozók közül viszont csak 4-nél).

Megvizsgáltuk, hogy a külterületről elköltöző lakosok nagyságrendileg az anyatelepülés népességnövekedésében fellelhetők-e. Tapasztalataink a következők: a Jászság 8 községe közül 4-ben határozottan érződik, hogy a külterületi lakosság egy jelentős része vagy annál még több is (pl. Jászapáti esetében) az anyaközség belterületére költözött. Ugyanez a helyzet Kunszentmárton községben, ahol jelentős beköltözési többlet mutatkozik. További 4 népességfelvevő község lakosai állattenyésztéssel, egyben pedig gyümölcs-szőlő gazdálkodással foglalkoznak. A megye 7 városában egyértelmű népességnövekedés van, mely a külterületről elköltözők számát jelentősen meghaladja.

A népesség nemek szerinti megoszlására az jellemző, hogy 0,5⁰/₀-ponttal nőtt a férfiak aránya.

Korcsopontonként és népesség-nagyságcsopontonként vizsgálva a külterületi lakott helyeket, azt állapíthatjuk meg, hogy az utolsó két népszámlálás között némileg romlott a helyzet — elöregedés következett be — ugyanis a 40 év alatti korcsoportok aránya visszaesett, a 40 év felettié pedig nőtt.

Gazdasági aktivitásukat tekintve a helyzet összességében javult, mert az aktív keresők aránya 1970—1980 között 41,1⁰/₀-ról 48,1⁰/₀-ra nőtt. Kedvezőtlen ugyanakkor, hogy az inaktív keresőké 10,3⁰/₀-ról 19,0⁰/₀-ra emelkedett. Emiatt a 100 aktív keresőre jutó inaktívak száma 15-ről 40-re változott, amiben jelentős szerepe van az előregedésnek (ugyanis a 60 éven felüliek aránya 17,2⁰/₀-ról 19,4⁰/₀-ra nőtt, és ezen belül annak, hogy a termelőszövetkezetekben a nyugdíjkorhatár rendezésre került. Nagymértékben visszaesett viszont az eltartottak aránya (48,6⁰/₀-ról 19,0⁰/₀-ra). A belterületi népességnél az eltartottak és az inaktív keresőknél egyaránt rosszabb a helyzet.

Népgazdasági ágak szerint is változott az aktív keresők aránya és pedig olyképpen, hogy az ipar-építőiparban jelentősen nőtt a foglalkoztatottak aránya (14,4⁰/₀-ról 20,1⁰/₀-ra). Ugyanakkor csökkent a mező- és erdőgazdálkodásban dolgozók aránya (76,8⁰/₀-ról 63,7⁰/₀-ra) és majdnem duplájára emelkedett az átrétegződés következtében az egyéb népgazdasági ágakban foglalkoztatottak aránya (8,8⁰/₀-ról 16,2⁰/₀-ra). Szükséges említést tenni arról, hogy ezek az arányok jelentős mértékben eltérnek a belterületen lakók megoszlásától, ugyanis míg ott az ipar-építőiparban foglalkoztatottak közel kétszerese, addig a mező- és erdőgazdálkodásban több mint egyharmada a foglalkoztatottak arányának (38,8⁰/₀, ill. 24,2⁰/₀).

A vizsgált időszak alatt némileg — 0,5⁰/₀-ponttal — emelkedett a szellemi foglalkozásuk aránya a külterületen, de természetesen ennél lényegesen nagyobb volt az emelkedés (2,7⁰/₀-ponttal) a belterületi lakosságnál.

A külterület népességének jellemzői a lakóhelyek funkciói szerint

Vizsgálatunk kiterjedt arra is, hogy a külterületi lakott helyek funkció szerinti csoportjainál találunk-e valamilyen tendenciát, pl. a népesség korcsoportját tekintve. Megállapítottuk, hogy a vizsgált 4 csoport közül kettőben, nevezetesen a mezőgazdasági üzemekhez kapcsolódó és a lakótelepi külterületi lakott helyeken a korcsoportok aránya jóval kedvezőbb, mint a klasszikus és a szőlő-gyümölcsös külterületeken.

A mezőgazdasági üzemekhez kapcsolódóknál a 40 év alattiak aránya jobb, mint az összes külterületeken. Ez az eltérés a kormegoszlásban természetesen tekinthető, hiszen a mezőgazdasági üzemekhez kapcsolódó külterületi lakott helyeken az aktív keresők aránya is nagyobb, ugyanis létrejöttükét és fennmaradásukat az üzemekhez kapcsolódó tevékeny munka eredményezte. Az egyéb külterületi lakott helyek esetében pedig — miután ezek lényegében újonnan alakult vagy elcsatolt lakótelepek — nem is szorul ez a tendencia magyarázatra.

A lakásállomány és felszereltségük a külterületeken

A külterületen fennmaradó lakások állománya az utóbbi tíz év alatt javult, elsősorban abban a vonatkozásban, hogy jelentős mértékben nőtt a két- és többszobás lakások aránya (25,5⁰/₀-ról 37,6⁰/₀-ra). Ez természetesen meg sem közelíti a belterületi lakások összetételét.

Az építésügyi korlátozások miatt új lakóházak építésére lényegében alig volt mód, inkább a bővítésekre és korszerűsítésekre kaptak engedélyt. Ennek

következtében a lakások 6,4⁰/₀-a 1970—1979 között, 4,0⁰/₀-a pedig 1960—1969 között épült, a többi pedig 1960. év előtti.

A lakóházak nagyságát vizsgálva természetes, hogy az egylakásosak szinte egyeduralkodók, és még 0,6⁰/₀-ponttal nőtt is az arányuk, mely 1980 végén 96,8⁰/₀ volt.

Megvizsgáltuk a lakások felszereltségét is és itt általában jelentős javulásról számolhatunk be. A felszereltség javulásának főbb mutatói a következők:

A külterületi lakások felszereltsége

Megnevezés	1970	1980
Villanyvezetékekkel	27,8	54,1
Vízvezetékekkel	3,6	10,6
	ellátott lakások aránya %	
Hálózati palackgázzal	23,7	11,7
Fürdőszobával és mosdófülkével	4,6	11,7

A javulást azonban nem szabad abszolút értelemben venni, ugyanis a megszűnések nyilvánvalóan a régi, elavult és kellően nem felszerelt lakások közül kerültek ki. Az elcsatolt (belterületté nyilvánított) területek viszont rontották ezt az arányt.

A külterületi lakotthelyek kereskedelmi ellátása

Mindenkor gondot jelentett a külterületen élők ellátása, elsősorban az alapvető élelmiszercikkkel, de egyéb, az életvitelükhöz ill. életmódjukhoz szükséges kereskedelmi árukkal is.

Az előző részben említettük, hogy az utóbbi 2 évtizedben igen jelentősen csökkent a külterületen élők népességszáma. Ezzel párhuzamosan a boltlátozat viszont bővült, de erre az életkörülmények javítása miatt feltétlenül szükség is volt.

Egy 10 éves időszakra — 1973—1983 között — vizsgáltuk meg a külterület boltellátottságát és eszerint 77-ről 92-re nőtt számuk, mely majdnem 20⁰/₀-os emelkedésnek felel meg.

A külterületen élők életmódjának megfelelően még ma is magasnak mondható az önellátás szintje, de ezzel együtt pl. friss élelmiszerekre (kenyérre és húsrá) nőtték az igények. Az életmód változása mellett a kistermelés is korszerűsödött és részben a növekvő arányú állattartás egyre több takarmánytápot kíván, részben a kiterjedt kisüzemi termeléshez új vetőmagra és védőszerre van szükség. A korszerűbb életvitel viszont gázpalackcsere lehetőségét és a háztartási tüzelőolaj-telepek létesítését is megkövetelte.

Az előző (1960—1970) évtizedben a városi külterületek voltak jobban ellátottak és a községek kevésbé. Ez a helyzet most megváltozott, ugyanis az utóbbiaknál nőtt a boltok száma, holott a községi külterületi lakosság száma jóval nagyobb mértékben (60,5⁰/₀) csökkent mint a városi külterületeké (47,2⁰/₀). A vendéglátóhelyek számának csökkenése sem követte a lakosság nagyarányú visszaesését, sőt összes forgalmuk közel 1/3-dal nőtt.

Az oktatás- és művelődésügyi helyzet a külterületen

A külterületi lakott helyek és lakosok gyors ütemű csökkenése jelentős hatást gyakorolt az oktatási és kulturális ellátottságra.

Jelenleg mindössze 3 óvoda működik a külterületen, természetesen ott, ahol magas az óvodáskorúak aránya. Továbbá mindössze 2 külterületi kis létszámú általános iskola található, összesen 41 tanulóval. Említést érdemel, hogy az 1980. évi közigazgatási határokat figyelembe véve 10 évvel korábban még 40 külterületi általános iskola működött, melyeket részben elnéptelenedés, részben körzetesítés miatt szüntettek meg.

Az általános iskolák tanulói részére kiépítették a tanyai kollégiumok rendszerét. Ezekben 1982-ben már csak 960 tanuló lakott. Jóllehet közel 130 üres hely található ezekben a kollégiumokban, mégis több mint 1400-an naponta járnak be a tanyán élő gyerekek közül a körzetesítésre került iskolákba.

A tanyai iskolák megszüntetését a felnőtt lakosság hátrányosnak érzi, abban a vonatkozásban, hogy ezek nemcsak az oktatásnak voltak az otthonai, hanem a tanyavilágban a „társadalmi élet” központjai is. Sajnos az iskolaépületek nagyrésze lebontásra került, és a megmaradók sem mindig szolgálnak kulturális célokat.

Az előzőek is hozzájárultak ahhoz, hogy a kulturális tevékenység csak igen szerény keretek között mozogjon. A megyében már csak 3 olyan külterületi lakott hely található, ahol fiókkönyvtár és művelődési otthon jellegű intézmény is működik (Cibakháza Bátorszőlő, Tiszakürt Bogarasszőlő és Jászszentandrás Felsőtanyai rész).

Két város kivételével (Mezőtúr és Törökszentmiklós) megszüntették a művelődési autókat is, melyek könyvkölcsönzéssel és filmvetítéssel foglalkoztak és esetenként előadókat is kivittek a tanyákra.

Az előbb említetteken túl összesen 17 fiókkönyvtár üzemel a külterületen. A könyvtárak felszámolása különböző okokból történt, de jelentős lélekszámú külterületek is enélkül maradtak, így pl. Karcag-Tilalmas, ahol több mint 360-an laktak. A filmszínházak szerepét 15 vándormozi tölti be, melyek 6 városban és 2 községben működnek.

A mezőgazdasági nagyüzemek tesznek ill. tehetnek a legtöbbet a kulturális igények kielégítése érdekében, mely jelenleg csak az esetenkénti színházlátogatásban és szervezett kirándulásokban valósul meg.

A villamosítás helyzete a külterületen

Megyénkben az 1960-as évtizedben lényegesen felgyorsult a mezőgazdasági majorok, üzemi épületek és lakótelepek, valamint a tanyai iskolák villamosítása. Ezt részben lehetővé tette az, hogy 1960-ban fejeződött be Mezőhékkal a faluvillamosítás, részben szükségessé tette a mezőgazdaság felgyorsult fejlesztése.

A mezőgazdasági üzemek és a helyi tanácsok finanszírozásában megvalósult villamosítás révén a hálózat lényegesen megközelítette a tanyavilágot és megteremtette a lehetőségét annak, hogy a 3–400 m-es körzeten belüli tanyákat villamosítsák. Említésre méltó, hogy ennek teljes összegét ebben az időszakban az ott lakóknak kellett vállalni.

Az előzőek hatására 1970-re a megye tanyai lakosságának mintegy 25⁰/₀-a volt villannyal ellátva. Tekintettel arra, hogy a tanyák 70⁰/₀-a szórvány telepítésű, így ez az arány kedvezőnek mondható.

Az 1970-es évektől a tanyavillamosítás vonatkozásában ismét változott a helyzet, ugyanis jelentős állami támogatást (50⁰/₀-ot) kaptak, de ekkor már a távolabb eső tanyák villamosítása került előtérbe. Emiatt a döntéseknél a társadalom-, illetve szociálpolitikai szempontok is előtérbe kerültek.

A villamosítás végül is a tartósan fennmaradónak ítélt tanyás térségen belül négy nagyobb területre koncentráldott:

- a Jászságban — beleértve Jászberény város külterületi lakásait is — került felhasználásra 7,8 millió Ft, melyből több mint 70 km hálózatot építettek fel és közel 600 tanyaába kötöttek be villanyt;
- Szolnok és városkörnyéki településeinél több mint 700 ezer Ft került felhasználásra, ebből 5 km vezetékét és 2 trafóállomást valósítottak meg, 300 tanya villamosítását oldották meg;
- a Tiszazugban, ahol a Jászsághoz hasonló sűrűségben helyezkednek el a tanyák, a költségekből közel 3,5 millió Ft lett felhasználva, melyből 26 km hálózatot, 9 trafóállomást létesített a TITÁSZ és több mint 2500 tanyaába kötöttek be a villanyt;
- a Nagykunság területén — beleértve a tiszafüredi járás területét, valamint Törökszentmiklós, Karcag, Kisújszállás, Mezőtúr és Túrkeve városokat is — tanyavillamosításra 4 millió Ft-ot fordítottak, melyből több mint 3000 tanyaába vezették be a villanyt.

A tanyák nagymértékű bontása, ill. esetenként a tulajdonosok cserélődése miatt a megye tanyai lakossága a villamosítás szempontjából egyre jobb helyzetbe került. A cserélődési folyamat ugyanis azt jelenti, hogy a periférián levő villamosítatlan tanyákat bontják le és ezek a lakosok költöznek egy megfelelőbb, már villannyal ellátott helyre.

Ennek is következménye, hogy a külterületi lakásoknak 27,8⁰/₀-a rendelkezik villannyal már 1970-ben is, mely 10 év alatt 54,1⁰/₀-ra változott.

A villamosítás természetesen 1980 óta is folyik, hiszen jelentősége a külterületen lakók szempontjából szinte felmérhetetlen. Így 1981-ben 29 tanyát villamosítottak, 1982-ben pedig további 14-et. Ez a munka természetesen nem fejeződött be és további erőfeszítéseket, áldozatokat igényel.

A külterületi lakott helyek, s ezen belül a tanyák lakossága megyénkben rohamosan csökkent az 1970—80 közötti évtizedben. Ennek egyaránt voltak gazdasági és társadalmi okai. Több intézkedés történt az ott élők visszatartására is, mely életkörülményeik javítását célozta. A gazdálkodásban betöltött szerepük — mely részben a nagyüzemek majorjaihoz kapcsolódik, részben elsősorban az állattartásban mutatkozik meg — az elkövetkező évtizedekben nélkülözhetetlen. Ezért életkörülményeik differenciált javítása továbbra is nagy jelentőségű.

DR. LUKÁCS PÁL

A munkahelyi közérzet és a munkaerőmozgás néhány összefüggése a Skála Tiszavidék Áruházban

(A Jászkunság előző számában közöltük Nagy Rózsa tanulmányát a kereskedelem munkaerő-gazdálkodásának néhány jellemző vonásáról. Az írásra több — különböző hangvételű — reagálás érkezett szerkesztőségünkhöz. Jórésztük azonban csupán — pro- és kontra — szubjektív véleményeket tartalmaz, így nem is alkalmas közlésre. Örömmel bocsátjuk viszont a nyilvánosság elé Kádár Béla írásának rövidített változatát, amely — egy munkahelyi szociálpszichológiai-ergonómiai vizsgálódás főbb tanulságait összegezve — arra is alkalmas, hogy a kereskedelemben nem kevés gondot okozó munkaerőmozgás okai közül néhányat részletesebben is megismerkedjünk. — Szerk.)

A szocialista kereskedelemnek fontos szerepe van az árualap és vásárló-alap közötti egyensúly megteremtésében, a társadalom és a népgazdaság számára legjobban megfelelő fogyasztási szerkezet kialakításában és az életszínvonal politikai célok megvalósításában. Hogy a kereskedelem megfelelhessen ennek a felelősségnek — a jelenlegi helyzetben — kiemelten fontos szerepe van a jó munkahelyi közérzetnek és a munkaerő-megtartó képesség fejlesztésének. Ez a két tényező is indokolja a munkahely ergonómiai körülményeinek és a dolgozókkal való törődés részletes és folyamatos elemzését.

Áruházunk hároméves működésének ezirányú tapasztalatai, illetve a közelmúltban végzett célirányos vizsgálódás főbb megállapításai — röviden — a következőkben foglalhatók össze:

I.

Az eltávozót motiváló pszichológiai kérdések

Az egyik legfontosabb kérdés annak tisztázása volt: milyen tényezők készítik viszonylag rövid munkaviszony után felmondásra a dolgozókat? 1980-ban 47 eladó távozott, 1981-ben 26-an, a következő év első háromnegyed évében pedig 67-en váltak meg az áruháztól. A 140 személy közül mindössze 12-nek szűnt meg a munkaviszonya nyugdíjazás vagy fegyelmi vétség miatt. A reprezentatív kérdőíves mintavételre kiválasztott 90 áruházi dolgozó közül 68 adott értékelésre alkalmas válaszokat. Legtöbbször az alacsony kereseti lehetőségekre hivatkoztak, amely ráadásul rendkívül kedvezőtlen munkaidő-beosz-

tással párosul. Az ötnapos munkahéttel kapcsolatosan jelentkező nehézségek számtalan feszültség forrásai (pl. üzemidő, műszakbeosztás, szabadnap, kisgyermekes anyák gondjai). Volt néhány megjegyzés a munkahelyi légkörre, szervezetlenségre, utazási gondokra is. A főbb összefüggések a következők:

Az ergonómiai körülmények hatása a munkateljesítményre:

Az áruház belső kiképzése, megvilágítása nagymértékben befolyásolja a kereskedelmi munka minőségét. Az eladókra huzamosabb ideig ható különböző terhelő tényezők az elfáradási folyamatot gyorsítják, vagy lassítják. Az ergonómiai körülmények jelentősen hatnak a vevők közérzetére is. A megkérdezettek 61⁰/₀-a tartotta megfelelőnek az áruház megvilágítását. A tárgyilagos megítéléshez hozzátartozik, hogy a földszinten valamennyi dolgozó elégedett volt a természetes megvilágítással. Az emeleti osztályokon panaszkodtak a mesterséges fényforrásokra, ez sokszor többlet munkával is jár, mert a vásárlók kérésére a kész konfekció árukat vagy méter anyagokat, textíliákat természetes fénynél be kell mutatni a vevőknek.

A klímaviszonyokat (szellőzés, fűtés) a megkérdezettek 64⁰/₀-a minősítette elégtelennek. A földszinti osztályok természetes szellőzése megfelelő. Az emeleti mesterséges légbefúvás (klímaberendezés nélkül) sok esetben a felmelegedett tetőtérből magasabb hőfokú levegőt juttat be, mint a talajközeli hőmérséklet.

A téli fűtéssel kapcsolatban is sok a kifogás. A be- és kijáratok ajtóknál a légfüggöny kialakítására beépített berendezések nyitás óta üzemképtelenek. Különböző szükségmegoldások (függöny elhelyezése, Siesta kályhák beállítása) ellenére az ajtóknál dolgozó pénztárosok fáznak. A fűtésrendszer konstrukciós hibájából adódóan a földszinten hideg van, az emeleten pedig 25 °C, ami dolgozóknak és vevőknek egyaránt kellemetlen. Az áruházi színdinamikát a belső dekorációval együtt egymást kölcsönösen jól kiegészítő, semlegesítő komplementer-színek hatása jellemzi. A megkérdezettek 1/3-ának nem kedvező az áruházban uralkodó rövid hullámhosszú, matt-zöldes betonszín, mellett a narancssárga berendezés. Az üzletben elhelyezett berendezések, árúk tömege igen nagy hangelyelő hatással rendelkezik. Az eladók többségének igénye, hogy az áruházi stúdió változatosabb műsorokat sugározzon, ugyanis a sokszor hallott zeneművek unalmassá válnak. A szociális helyiségeket a válaszadók megfelelőnek tartják. Tisztántartásukkal, higiéniájukkal azonban a dolgozók 74⁰/₀-a nincs megelégedve. Ezzel kapcsolatosan néhányan önkritikusan megjegyezték: ők maguk is többet tehetnének ezeknek a helyiségeknek a rendbentartásáért. Étkezési lehetőség helyhiány miatt csak az öltözőkben van, így érthető, hogy a vizsgáltak 58⁰/₀-a elégedetlen emiatt. A pénztárpult, pénztárszék, eladóipult és csomagolóipult ergonómiaailag kikísérletezett szabvány berendezés, ezeket megfelelőnek minősítették. Kifogás elsősorban ott jelentkezett, ahol az átlagtól eltér az antropometriai méret, vagy ahol a különböző meghibásodásokat nem javítják ki kellő időben (pl. angolfiókos pult törését stb.). Igen sokan kifogásolták a fizikai munkát könnyítő eszközök ellátottságának színvonalát (74⁰/₀). Elsősorban a nehéz árúkat könnyen mozgató kézikocsik hiányát, vagy a meglevők műszaki állapotát bírálták.

Az anyagi ösztönzési rendszer hatása a teljesítőképesség fokozására:

Az áruházban kialakított anyagi érdekeltségi rendszer problémáiról, ellentmondásairól, a dolgozók anyagi helyzetéről, jövőbeni terveikről, szociometriai vizsgálat alapján próbáltam következtetéseket levonni. A felmérés szerint a megkérdezettek 70%-a rendelkezik valamilyen tulajdoni jellegű lakással, 30%-a hajadon, illetve nőtlen, többségük szüleivel él.

Az áruház bérszínvonalához képest igen magas a dolgozók eladósodásának mértéke, keresetüknek majdnem 50%-át valamilyen kölcsön törlesztésére fordítják. Ennek ellenére jelentős azoknak a száma, akik valamilyen nagyobb értékű vásárlásra gyűjtik pénzüket. Elgondolkoztató viszont, hogy a válaszolók egyharmadának nincs lehetősége pénzmegtakarításra, havi jövedelmük csak fizetéstől fizetésig elég. Legjellemzőbbek a 3—4 tagú családok. Ezzel összefügg az a tény, hogy a megkérdezettek majdnem fele vállalna többletbéért több munkát. Jelenleg csak egy személynek van másodállása, további 18%-nak pedig jövedelemkiegészítő munkája (kertészkedés, kisállattenyésztés). A jövedelmi viszonyokkal is összefügg, hogy a megkérdezettek 59%-a szívesen tanulna újabb képesítés megszerzéséért. A válaszadók 63%-a magasabb jövedelemért megválna az áruháztól; akik pedig úgy ítélik meg, hogy az áruházzal kapcsolatos reményeik nem teljesültek, a csalódás okaként elsősorban az alacsony kereseteket jelölték meg.

A nyitvatartási idő és a munkaidő közérzet-befolyásoló tényezői:

A nyitvatartási időt a vásárlási szokásokhoz igazodónak tartotta az áruházi dolgozók 80%-a. Az ötnapos munkahét bevezetése viszont a dolgozók több mint felének gondot okoz. A kedvezőtlen műszakbeosztás miatt sokan reggeltől estig távol vannak családjuktól, s szinte lehetetlen közös hétvégi programot szervezni. A 25 éven aluliak háromnegyedének viszont nem jelent problémát a szabadnapok rendszertelensége. Az új munkarend a megkérdezettek 75%-ának nem növelte a pihenésre, kikapcsolódásra fordítható szabad idejét. Különösen nehéz a vidékről bejáró eladónők helyzete. A 10—12 órás távollét akadályozza őket a napi háztartási munka elvégzésében, a család ellátásában, ami állandó feszültséget okoz.

A megkérdezettek 62%-a szívesen dolgozna a korábban megszokott műszakbeosztásban, mivel így sem tud több szabad napot családjával eltölteni. Az igen nehéz fizikai munka mellett jelentős a szellemi megterhelés, különösen csúcsgorgalmi időszakban. A délutáni órákban már fáradtabbak, ezért a vevőkkel való foglalkozásban növekszik a konfliktushelyzetek esélye is.

II.

A csoportmunka hatékonyságát befolyásoló tényezők:

A munkahelyi-emberi környezeten belül célszerű folyamatosan vizsgálni vezetőik és a beosztottak kapcsolatát, a munkatársi viszonyt és az itt kialakuló emberi kapcsolatokat. Bizonyított tény, hogy a dolgozók magatartása döntő módon függ a vezetők által kialakított helyzettől, légkörtől, kölcsönös kapcsolatuktól.

A vizsgált dolgozók közvetlen vezetőjük munkáját 1—10-es osztályzattal értékelhették. A munkahelyi irányítók felkészültsége, vezetői rátermettsége, magatartása átlagosan 7-es minősítést kapott. A vélemények szerint négy olyan vezető van, aki alkalmatlan feladata ellátására. Kedvező viszont, hogy a többség jónak tartotta vezetője kockázatvállalását, szakmai felkészültségét, politikai tájékozottságát, önállóságát és kapcsolatteremtő készségét. Előrelátásukat viszont csak közepesre értékelték.

Kedvezőtlenebb képet mutat a vezetői munkára való rátermettséget igazoló tényezők osztályozása: a szervezőkészség, a példamutatás, a tekintély, a következetesség, a beosztottakkal való bánásmód, a tájékoztatás és a demokratikus vezetési stílus.

Mindezek jól érzékelhetően tükröződnek a dolgozók munkájában. Ha előrelátás hiányában a vezetők nem kellőképpen megalapozott döntéseket hoznak, nem kielégítő a szervezőmunkájuk, akkor a munkában zavar, fennakadás történik. A vezetői munka hatékonysága csökken, ha a vezető beosztottjait nem tájékoztatja, ösztönzi időben és kellően. Nagy mértékben befolyásolják a kollektív légkör kialakítását olyan tényezők is, amelyek a demokratikus vezetéssel, kompromisszumkészséggel, a dolgozókkal való törődéssel kapcsolatosak.

A továbbiakban azt vizsgáltam, hogy általában milyen az áruházi, munkahelyi légkör és a szocialista brigádok munkája. A válaszok alapján mindez összességében közepes minősítést kapott. Figyelemreméltó, hogy a nyugodtságot, a demokratikus szellemet, a politikus légkört ezalatt értékelték. A dolgozók nem tartják elég érdekesnek az áruházat; őszintének, ősztönzőnek környezetüket. Ennek ellenére a válaszolók 76%-a ragaszkodik a megszokott kollektívához. Más szempontból viszont érdekes, hogy a nyilatkozók 41%-a szerint nem kevés összeférhetetlen ember van az egyes közösségekben. Ennek kontrollálására az áruház egyik 17 tagú munkacsoportjában sorszámozott lapokat osztottam ki, s megkértem a dolgozókat, írják rá azoknak a munkatársaknak a nevét, akikkel szívesen dolgoznak együtt. Az eredmény a következő volt: hat személy mindenki számára szimpatikus, kettővel pedig egyikük sem dolgozik szívesen.

Egy másik kérdéscsoportban a vezetők irányító munkáján keresztül a kollektívák ösztönző jellegét próbáltam feltárni.

Az éves tervet a válaszolók 90%-a, havi feladatokat azonban már csak néhány dolgozó ismeri. Hasonló tapasztalható a teljesítmények alakulásáról szerzett információk áramlásáról is. Az eladóknak csupán negyede kap naponta ismereteket az áruforgalmi eredményről, minden ötödik dolgozó pedig mindössze negyedévenként, félévenként tájékozódik a tervteljesítésről. Érdekes megbeszítése ezeknek a számoknak az egyik kérdésre adott válaszok összegezése, amely szerint az egységvezetők beosztott dolgozóik 54%-ának adnak csak megfelelő tájékoztatást. A kéthetenként megtartott vezetői értekezletekről készült emlékeztetők is csak az eladók 42%-ához jutnak el. Ezek a dokumentumok pedig osztályonként tartalmazzák az áruforgalom, készlet alakulását és a legfontosabb feladatokat.

Tanulásként megállapítható, hogy a közvetlen munkahelyi irányítók nem alakítanak ki megfelelően ösztönző, kollektív szellemű légkört, így tehát képelenek arra is, hogy dolgozóikkal ennek fontosságát megértessék. Azok a közösségek, ahol naponta adnak tájékoztatást a forgalom alakulásáról, lényegesen jobb eredményt tudnak felmutatni, s ott több a sikerélmény is.

KÁDÁR BÉLA

HAGYOMÁNYOK

Szolnok megye újraalakulása és közigazgatása az ellenforradalom restaurációjáig

A megye újraalakulása

Évekig húzódo területrendezési viták után, az 1876. évi XXXIII. t. c. alapján *a megye, 1876. szeptember 4-én Jász-Nagykun-Szolnok vármegye néven megalakult.* Területe néhány község kivételével a Jászságból, Nagykunságból, Heves-Külső-Szolnok vármegye jelentős részéből szerveződött. Tiszafüred, Tiszaigar, Tiszaörvény, Tizzaszöllős, Nagyiván községek Heves megyéhez, Jászkarajenő és Kocsér puszta Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez kerültek. Déványa belügyminiszteri döntés eredményeként a megye része lett. Létrehozása idején a megyének közigazgatásilag 5 járása és 9 rendezett tanácsú városa volt.

Járásai:

Jászsági felső járás	9 község	2 puszta
Jászsági alsó járás	7 község	5 puszta
Tiszai felső járás	7 község	8 puszta
Tiszai közép járás	7 község	9 puszta
Tiszai alsó járás	11 község	10 puszta

Legnagyobb területe a Tiszai felső járásnak, legtöbb lakója a Jászsági alsó járásnak volt. Rendezett tanácsú városai: Árokszállás, Jászberény, Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunszentmárton, Mezőtúr, Szolnok, Túrkeve. Legnagyobb területtel Karcag, legtöbb lakossal Mezőtúr rendelkezett.

A megye székhelyének elnyerésére Jászberény, Karcag és Szolnok között nagy vetélkedés volt. A megyeszékhely az 1873-ban még nagyközség Szolnok lett. Ennek elérésében a város kedvező földrajzi helyzete döntő volt. (Tiszai átkelőhely jellege, vasútja, vízi- és közútjai, egyéb kedvező adottságai.)

A város lakosságának és vezetőinek adományai és áldozatvállalása is segített. A megye első főispánja Kiss Miklós, alispánja Sipos Orbán, közjegyzője Kerek József lett. A legfőbb önkormányzati testület a törvényhatósági bizottság volt. Ennek felét választották, fele a legtöbb államadót fizető polgárokból (virilisek) állt. A testület a területre vonatkozó legfontosabb ügyekben közgyűléseken döntött. A közgyűlés elnöke nagy hatás- és jogkörrel, a király által kinevezett főispán volt. A községek élén képviselőtestület állt. Létrehozása némi különbséggel, a törvényhatósági bizottsághoz hasonló módon történt. A kép-

viselőtestület is közgyűléseket tartott. Végrehajtó szerveként előljáróság működött. Városokban az előljáróság (tanács) nagyobb hatáskörrel rendelkezett. A községek vezetője a bíró, a városoké a polgármester volt. Az új megye vezetőinek fontos feladatát az igazgatás és ügyintézés megindítása, folyamatos működésének biztosítása képezte. A végleges megyei szervezet létrehozásában, a szervezési szabályrendelet elkészítése fontos szerepet játszott. Ezt a közgyűlésnek és a belügyminiszternek kellett jóváhagynia.

1877. november 4-én törvényhatósági választás volt. Ezen a napon az új vármegye választói a bizottság lakosok által választott tagjait megválasztották. Az új törvényhatósági bizottság megalakulását a főispán december 17-én jelentette be. 1877. december 18-án az első általános tisztújító közgyűlést is megtartották. Eredményeként az új vármegye tisztikarában néhány változás történt. A vezetők a régié maradtak. A megfelelő működéshez Szolnokon megyei székházat kellett építeni. Nem kis erőfeszítéssel 1878. november 1-én a székház építése befejeződött. A főispán, alispán, közjegyző, az új tisztikar és a tisztviselők, az új megyei székházba költöztek. Ugyanezen év november 18-án, az új épületben a törvényhatósági bizottság első ülését is megtartotta. Mindezzel az újonnan létrehozott Jász-Nagykun-Szolnok vármegye új törvényhatóságként való folyamatos működése mindenben biztosított lett. A vármegye életében némi változást jelentett, hogy 1881-ben Pusztá-Bánrétet a megyéhez csatolták. 1885-ben Árokszállás, 1892-ben Kunhegyes, 1896-ban Kunszentmárton rendezett-tanácsú városok, nagyközségekké lettek. 1885-ben a törvényszék Jászberényben és Karcagon megszűnt, működését Szolnokon kezdte meg. Az 1886. XXII. t. c. alapján a járásokban szolgabírók mellett, főszolgabírók is kezdtek működni. Az 1894. XII. t. c. következményeként törvényhatósági és járási mezőgazdasági bizottságok alakultak. Ezek után 1918-ig említést érdemlő változás nem történt.

Változások a közigazgatásban 1918 — 1919-ben

A magyar Nemzeti Tanács megalakulását követő napokban a tömegek aktivitása a megyében is további lendületet kapott. Nagygyűléseken a Magyar Nemzeti Tanácshoz való csatlakozást követelték. A polgári demokratikus forradalom 1918. október 31-i győzelmét követően, megeszerte megtartott gyűlések, helyenként forró hangulatú tömegtüntetések eredményeként, a Nemzeti Tanács helyi bizottságai megalakultak.

November 6-án az utolsó megyei közgyűlésen Dr. Kuszka István főispán lemondott. A megye élére főispáni hatáskörrel a Megyei Nemzeti Tanács elnöke, a szociáldemokrata *Darvas Ferenc* került. A tisztviselői karban lényeges változás nem történt. November 7-én a megyei apparátus csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. A megye jelentős részén a Nemzeti Tanács helyi bizottságaiban szociáldemokraták kerültek túlsúlyba. Ők a forradalmi folyamat lefékezésére törekedtek. A megye jelentősebb helyiségeiben, munkások, szegényparasztok és kisiparosok küldötteiből, munkás illetve iparos és földmunkás tanácsok alakultak. Helyőrséggel rendelkező néhány helyen, katonatanácsok is létrejöttek. A *Kommunisták Magyarországi Pártja* létrejöttét követően, a megye néhány nagyobb helységében a párt helyi szerve megalakult. A kommunisták tekintélye a tömegek körében, különösen a munkások között számottevően emelkedett, s befolyásuk főként a munkástanácsokban növekedett. A helyi közigazgatási

szervezet keretei a Tanácsköztársaság idején is megmaradtak. A tömegek forradalmi szervei a munkás, földmunkás, katonatanácsok voltak, melyek az állami szervektől függetlenül jöttek létre.

A *proletárdiktatúra* kikiáltásának és a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 21-i megalakulásának hírére a megyében az események felgyorsultak, melyek a közigazgatásban is gyors változásokat eredményeztek. A kormánybiztost március 23-án a munkástanács által választott *három tagú direktórium* váltotta fel. Tagjai *F. Bede László, Szabó Károly, Pálffy János* lettek. A megválasztott direktórium a kormánybiztosi jog- és munkakör átvételével a közhatalmat azonnal birtokába vette. Ezzel egyidőben, illetve néhány nap múlva a különböző létszámú, 3—8 tagú direktóriumok a megye más településein is megalakultak. A Jászságban ezeket is munkástanácsoknak nevezték.

A tisztségviselőket a települések egyrészen népbiztosoknak hívták. A direktóriumok létrejötte radikálisabb intézkedéseket eredményezett. A közigazgatás irányítását egyes helyeken átvették, máshol ellenőrzésük alá helyezték.

A tanácshatalom osztálytartalmából és jellegéből adódóan, szinte létrejöttétől a közigazgatás demokratikus átalakítására és a bürokrácia megszüntetésére törekedett. A dolgozók számára az addigi legszélesebb választójogot biztosította.

A Forradalmi Kormányzótanács rendelete helyi tanácsválasztások megtartását írta elő. A helyi tanácsokat április 7-én lelkes hangulatban, incidensek nélkül megválasztották. Szolnokon a 72 tagú új városi tanács első ülését április 9-én tartotta. Április 11-én a járási választásokat bonyolították le. A megyei direktórium rendelkezése a járási választásoknál figyelemre méltó. E szerint a Szolnok 14—10—7 tagot delegált, akiket meg is választottak. A megyei direktórium fenti rendelkezéseivel a forradalmi és sok munkáslakossal rendelkező Szolnok vezető szerepét igyekezett biztosítani. A megválasztott tanácsok intézőbizottságot és tisztségviselőket választottak. Április 13-án a járási és városi tanácsok 320 tanácstag küldötte 84 tagú megyei tanácsot, ugyanekkor a megyei intéző bizottságot választott. Az Országos Tanácskongresszus 9 megyei küldöttjének megválasztása is e napon történt. A megválasztottak zöme munkás, agrárproletár és szegényparaszt volt, valamint kisebb számban értelmiség. A választásokkal a forradalmi államhatalom és államigazgatás új helyi szervei létrejöttek.

A tanácshatalom rövid ideje alatt, a közigazgatás átszervezésére törekedtek. A Forradalmi Kormányzótanács irányelvei alapján, a helyi viszonyok szemelőtt tartásával, az intézőbizottságok szakosztályokat alakítottak. Április 18-án a megyei intézőbizottság a közigazgatás megyei szintű ügyeinek intézésére 4 szakosztályt hozott létre: politikai, közigazgatási és gazdasági, közművelődési, hadügyi szakosztályt. Az egyes szakosztályok keretében alosztályok működtek. Az osztályvezetők személyéről is döntöttek. A 3 tagú direktóriumot megszüntették. Helyére teljes hatáskörrel 5 tagú bizottságot hoztak létre. Szolnok város intézőbizottsága 6 szakosztályt alakított. Az alsóbb szintű tanácsok a felsőbbek alá voltak rendelve. A városok, községek tanácsai a helyi ügyekben önállóan intézkedtek. Az ügykezelést egyszerűsítették, a bürokrácia teljes kizárására törekedtek. Ilymódon a különböző szintű tanácsokkal és a közigazgatás átszervezésével a proletárhatalomnak megfelelő új típusú állam megyei és helyi szerveit létrehozták. A felsőbb rendelkezéseket végrehajtó hatalom szer-

vei létrejöttek. Nagy gondot jelentett, hogy az új hatalom az igazgatásban jártas, képzett, elkötelezett szakemberekkel alig rendelkezett. Így az elmenekült, vagy a nép haragja által elűzött tisztviselőkn kívül szinte valamennyi régi közigazgatási szakember a helyén maradt.

A közigazgatás restaurációja 1919—20

A tanács hatalom helyi vezetői közül az intervenció román megszálló csapatok, és szinte a megérkezésük pillanatában fellépő ellenforradalmi erők martaléka lett, aki nem tudott, vagy akart elmenekülni. A tanács hatalom helyi szerveit a megszállók előnyomulásával párhuzamosan megsemmisítve rögtön megszüntették. A megszállt részeken a régi közigazgatást azonnal visszaállították. A nép haragja által elűzött, elmenekült, vagy háttérbe szorított megyei, városi, községi tisztviselők, előljárásági tagok rejtékhelyükről előjöttek és helyüket újra elfoglalták. Elűzött, elmenekült, sértődött, gyűlölt személyük a munkát a régi módon folytatta. Néhány példa: ez történt a csépai, jászapáti, jászfényszarui, jászjákóhalmi, jászkiséri, jászladányi, nagykörüi, tiszakürti, tiszauzi jegyző, főjegyző esetében. E folyamat alól a megyei és városi vezetők egy része sem volt kivétel. Kisújszálláson már április 29-én, a megszállás első napján „...A román parancsnokság a Követtanács és a direktórium működését beszüntette... A Népbiztosság rendeletei hatálytalanította. Az ipar, kereskedelem, iskolázás régi rendjét visszaállította... Június 11-én a városi tanács támogatására 4 bizottságot alakítanak.” Törökszentmiklóson a Vörös Hadsereg utolsó egységeinek április 30-i elvonulása után a polgárőrség szervezését azonnal megkezdték. Május 1-én Chiovini főjegyző a régi előljárásági tagjaival a bevonuló királyi román csapatokat ünnepélyesen fogadta.

Az intervenciókkal együtt a gyűlölt Joó József rendőrbiztos és a többi előljárásági tag megjelent; s a kommunisták üldözését azonnal megkezdték. Csépan május 5-én a kb. 200—250 főnyi román megszálló egységet a község régi vezetői Somodi Dezső vezetésével fogadták. A „méltó fogadásra” 20 lányt fehér ruhába öltöztettek, akik a megszállókat virágcsokrokkal várták. Ezt követően rögtön megkezdték a Tanácsköztársaság helyi szerveinek felszámolását, vezetőinek, aktív közreműködőinek üldözését, a régi közigazgatás visszaállítását. A mezőtúri Városi Tanács 1919. július 30-án tartott tanácsülésen hozott határozatában megállapítja, hogy a város vezetésére hivatott szerv „...a régi összetételű városi tanács. Ennek megállapítása után kimondja a régi összetételű városi tanács, hogy úgy a volt városi direktórium által 3347/k. i. 1919. szám alatt eszközölt hivatali állások betöltésére vonatkozó kinevezéseket, mint folyó év május hó 31-én megtartott rendkívüli közgyűlésen hozott határozatokat, valamint ugyanezen napon megtartott tisztújító közgyűlésen eszközölt választásokat, mint semmiféle alappal nem bírókat, hatálytalanak tekinti... A direktórium által kinevezett tisztviselőket, segéd és kezelő személyzeti tagokat felmenti, illetve a régieket állásukba visszahelyezi.”

A korántsem spontán helyi folyamatot az ellenforradalmi hatalomátvételhez átmenetet biztosító, 6 napig hatalmon levő Peidl-kormány, majd az ellenforradalom hatalomra kerülését jelentő Friedrich-kormány is siettetni. A restaurációs törekvéseknek törvényes alapot adnak. A kormány 1919. augusztus 8-án kelt 3886/1919. M. E. számú rendelete szerint „...azok a városi választott

és kinevezett tisztviselők is, akik 1918. október 30-án hatósági, vagy hivatali jogkört gyakoroltak — kivéve, ha időközben nyugdíjaztatták — kötelesek működésüket haladéktalanul megkezdeni. . .” A rendeletet végrehajtásra az utasítást a vármegyei főügyész adja ki. A budapesti távirda cenzúrájának osztályfőnöke a Tanácsköztársaság bukása után 11 nappal közli, hogy . . . mindazok, kiket a proletárdiktatúra idején alkalmaztak, Peyer szociáldemokrata miniszter rendeletére elbocsátottnak tekintendők.” A működésükben akadályozott vármegyei és községi alkalmazottak kormánybiztosa 1919. augusztus 27-én kelt rendeletében írja „Az ország egyes részeiben előfordult zavargások. . . egyes vármegyei, városi és községi alkalmazottakat székhelyükről menekülésre kényszerítették. . . elrendelem, hogy az államkincstár tehermentesítése érdekében, főleg pedig a helyi közigazgatási érdekekre való tekintettel mindazok a hivatali székhelyeikről annak idején eltávozni kényszerült vármegyei és városi, valamint községi alkalmazottak. . . hivatali helyükre haladéktalanul visszatérjenek, illetőleg hivatali működésük folytatása végett az illetékes törvényes hatóságok első tisztviselőinél, illetve járási főszolgabíráknál, polgármestereknél jelentkezzenek.”

Az egymást gyorsan váltó kormányok, helyzetükből és a tényleges állapotokból következően, rendeleteiknek a megye románok által megszállt területein nem, vagy alig tudnak érvényt szerezni. Intézkedéseik azonban a helyi hatalom képviselőinek törekvéseivel mindenben megegyeztek. A kormány, Peyer, s a kormánybiztos idézett rendelkezései, a megye tisztántúli területein időben előbb, túllük függetlenül megtörtént eseményeket „törvényesítették”. A rendeletek az adott helyzetben további hasonló intézkedésekre jogalapot adtak.

Szolnok intervenció megszállása után rövid idővel a „megyeház ura” Koronghy Lippich István lett. Pest megye és Szolnok megye, valamint Kecskemét kormánybiztosi tisztséget betöltő gróf Ráday Gedeon után Lippich kormánybiztos főispán lett. A szolnoki májusi ellenforradalmi lázadás leverése után elmenekültek közül sokan megyei vezető pozícióba kerültek. Például Alexander Imrét a szeptember 6-án megtartott rendkívüli törvényhatósági bizottsági ülésen helyettesített alispánnak választották meg. Dr. Vadász Kálmán II. főjegyző, Lippich István II. főjegyző, dr. Csuka Kálmán vármegyei aljegyző, Scheftsik István ugyancsak vármegyei aljegyző lett. Goszthony Sándor főjegyző hivatalában a Tanácsköztársaság idején is megmaradt. Az ellenforradalmi fordulat utáni fegyelmi vizsgálatban kiderült, hogy a Tanácsköztársaság időszakában végig ügyesen leplezett ellenforradalmi magatartást tanúsított, a proletárdiktatúrát gyűlölte, a kommunistákat megvetette — ezért beosztását később is megtarthatta. A példák bizonyítják, hogy a vármegye közigazgatási apparátusának élére számottevőbb beosztásba már előzőleg kipróbált, a Tanácsköztársaság ellen tetteivel is bizonyító ellenforradalmárok kerültek.

A legmagasabb közjogi funkciót betöltő testület a Vármegyei Törvényhatósági Bizottság volt. A testület a legtöbb adót fizetőkből — virilisekből és választott tagokból állt. Az 1919. évi adókimutatások alapján a törvényhatósági bizottság legfőbb adófizetőinek névjegyzékét kiigazítják. Az említett névjegyzék a megye 300 legtöbb adót fizetőjének a nevét és a fizetett adó összegét sorolta fel. Az első 11 helyen földbirtokos volt. Közülük az első öt — gróf Nemes Albert, dr. gróf Almási Imre, gróf Almási Pál, gróf Nemes János, dr. báró Kohner Adolf. Az 50 legtöbb adót fizető között 40 földbirtokost találtunk. A

300 felsoroltból 161 a földbirtokos. Utánuk nagy a szórtság. A névsorban 25 kereskedő, 14 ügyvéd, 12 orvos, 11 bérlő, 10 egyházi személy, 6 gőzmalom tulajdonos volt. A többi foglalkozás 1—3 főt érint, ezért nem jelentős. A testületnek 9 megyei vezető tisztviselő (vármegyei főjegyző, II. főjegyző, jegyző, főügyész, árvaszéki elnök és ülnök, vármegyei levéltárnok, műszaki főtanácsos, gazdasági felügyelő) és a városok főszolgabírái, valamint polgármesterei szavazati joggal, hivatalból tagjai. A megye 300 leggazdagabb emberének 53,6%-a, a földbirtokos kategóriában volt. Az, hogy az 50 leggazdagabból 40, közülük az élen levő 11 is földbirtokos, több mint elgondolkodtató. Számuk és helyük gazdasági, társadalmi súlyukra, befolyásukra, a megyei testületek munkájában való részarányukra is utal. A törvényhatósági bizottságnak, az ellenforradalmi korszak első éveiben jelentkező konzervatív, reakciós megnyilatkozásai érthetővé válnak. (Túl a Tanácsköztársaság és intézkedései által okozott sokkon.) Az említett névjegyzékben találkozunk olyanok nevével is, akik az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME), a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) helyi exponense vagy lelkes támogatója volt. Köztük — legalábbis a nyilvánosság előtt — nagybirtokosokkal nem találkozunk. A korabeli megyei forrásokat vizsgálva, kitűnik, hogy a vármegyei és helyi vezetők, a Vármegyei Törvényhatósági Bizottság és a helyi közigazgatási vezető testületek a tárgyalt időszakban összetételüknél fogva is ellenforradalmiak és konzervatívak voltak. Ezeket a jellemzőiket későbbi intézkedéseik is tükrözik. Az ellenforradalmárok elégedetten írhatják „A vörös uralom alól felszabadult ellenséges megszállás alá került területeken helyreállt a törvényes uralom, a közigazgatási teendők ellátását a régi vezetőség vette kezébe.” A régi „új” vezetés helyzetét, a közigazgatás restaurációját megkönnyítette az, hogy a tanács hatalom — kevés kivételtől eltekintve — az adminisztratív és tisztviselői kart szinte érintetlenül hagyta. A Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt a közigazgatást igyekeztek gyökeresen átszervezni, s ebben jelentős eredmények is születtek, ami elsősorban a proletárhatalom elkötelezett híveinek volt köszönhető. A létrehozott szervek zavartalan működését, a megkezdett munka továbbfejlesztését, az intézkedések következetes végrehajtását azonban az intervenció megakadályozta. A tanács hatalom igazgatásban jártas, képzett káderekben való szegénysége eredményezte, hogy a megyei és helyi igazgatási szervezetekben sok régi szakembert kellett meghagyni. A későbbi igazolási és fegyelmi iratokból zömükről kiderült, hogy az adott helyzetet csak látszólag vették tudomásul, a Tanácsköztársaság intézkedéseivel viszont sok esetben nem értettek egyet, s a végrehajtást igyekeztek lassítani. Érzelmileg, értelmileg a Tanácsköztársasággal szemben álltak és a végét várták. Ez alól nagyon kevés kivétel volt. A főléjük helyezett, vagy melléjük ellenőrzésre beosztott munkást, parasztot, néhány esetben értelmiségit lenézték. A megyei és helyi vezetésben, végrehajtásban nagyon sok a Tanácsköztársasággal szemben álló, ezt a szemben állást azonban jól titkoló, tevékenységében passzív vagy ellenséges magatartást tanúsító igazgatási szakember maradt. A közigazgatás gyors restaurációját, a Tanácsköztársaság idején hozott forradalmi intézkedések szinte pillanatok alatt történő végrehajtását ez a tény is nagymértékben elősegítette.

A közigazgatás Szolnok megyei restaurációjának eseményei, módszerei, gyorsasága és mindezek végeredménye a közigazgatási apparátus dolgozóinak, irányítóinak osztályösszetételében, személyében lényegében az uralmat gyakorlók kontinuitását jelentette. Ez a folytonosság a politikai hatalom gyakorlásá-

ban nem egyértelműen az 1918. október 31-e előtti teljes változatlanóságban jelentkezett. Ugyanis az 1918. évi polgári demokratikus forradalom és főként a Tanácsköztársaság eredményeként a kizsákmányolók politikai hatalmát békés úton visszaállítani nem lehetett. A restaurációt a megszállók fegyveres ereje és az oltalmuk alatt fellépő, erősen aktivizálódott ellenforradalmi erők terrorja tette lehetővé. A restauráció végrehajtásában a több tényező között igen jelentős szerepet betöltő közigazgatási ellenforradalmi erők, a hatalom visszaállítása után annak részeivé váltak. Ennek következtében Szolnok megyében a hatalom újbóli megragadása már ebben a korai szakaszban sem kizárólag az 1918. októberre előtti vezető személyekhez kötődik. A falvakban, kisebb településeken döntő részben az 1918. október 31-e előtti vezetőket találjuk. Nagy részük a vezetésbe való visszakerülését az ellenforradalmi eseményeknek köszönhette. E ténynek motiváló hatása nem elhanyagolható. A megyei és részben a területi (járási főszolgabírók), valamint a városi vezetésben (polgármesterek) a régiék mellett „új” és az ellenforradalmi eseményekben aktívan résztvevő csoport is a hatalom közvetlen részesévé lett. Sőt, vezető pozíciókba kerülésükkel (a vezető tisztségeknek szinte egésze e csoport kezébe került) a meghatározó tényezők közé kerültek. Ők a régi közigazgatási apparátusban előzőleg is dolgoztak ugyan, de vezető beosztáshoz és szerephez az ellenforradalmi eseményekben betöltött aktív tevékenységük eredményeként jutottak. Mindezek következményeként a restauráció és az ellenforradalom legkezdetibb időszakában kialakultak az államhivatalnoki rétegnek azok a körvonalai, melyek már ekkor is a rendszer egyik fő és hatékony társadalmi bázisát jelentették. Ezt a Tanácsköztársaság, valamint az ellenforradalmi terror és az ezzel összekapcsolódó restauráció idején tanúsított magatartásuk, intézkedéseik bizonyítják. A kizsákmányoló osztályuralom visszaállításának és megszilárdításának érdekében tevékenykedtek, ugyanakkor ezzel egyidőben számukra addig elérhetetlennek tűnő pozíciókba kerültek. A kizsákmányoló rend restaurációjában, az ellenforradalmi hatalom megszilárdításában, mint réteg, csoport és személyek egyaránt erősen érdekelték voltak. Ezért megfigyelhető, hogy Szolnok megyében is, a nagybirtokosok, földbirtokosok és részben a tőkésék mellett (a sorrend a megye gazdasági és társadalmi struktúrájából adódik) ez a hivatalnoki réteg eddig nem tapasztalható politikai erőként lépett fel. Az ellenforradalom és eseményei által adott lehetőségek, valamint tevékenységük saját hatalmi törekvéseik nyitányát jelentették. Nagyfokú aktivitásukat és „keménységüket” ez is érthetővé teszi. Ebben a korai időszakban önálló elképzelésekkel még nem jelentkeztek. Fő törekvésük, hogy lehetőségeik keretei között, a forradalmi erőkkel való leszámolásból, a Tanácsköztársaság vívmányainak és intézkedéseinek felszámolásából kivegyék részüket és nem kis hasznukat.

Egyértelműen fasiszták a közigazgatási apparátusba ekkor még elvétele kerültek. Néhányukkal inkább a testületekben találkozunk. Ők, a földbirtokosok (részben tőkésék), s az események kapcsán hatalomra jutott ellenforradalmár, illetve régi tisztviselői garnitúra mellett, a hatalom közvetlen gyakorlásának periferiájában tudtak létezni. Így a megyei közigazgatás vezető állományának „úri” és kizsákmányoló osztályuralmat kiszolgáló jellege biztosított volt. A restauráció alkotmányon kívül, a megszállók aktív közreműködésével és oltalma alatt, nyílt erőszakkal, brutálisan történt. Ennek ellenére az ellenforra-

dalmi hatalom a munkásokat, agrárproletárokat, illetve a Tanács hatalomban közreműködőket és támogatókat ért óriási veszteségek ellenére, csak hosszú idő után konszolidálódott.

DR. ZÁDOR BÉLA

FORRÁSOK

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye újraalakulását részletesen Seres Péterné Jász-Nagykun-Szolnok megye kialakítása című tanulmányában feldolgozta. Megjelent: Levéltári füzetek 1975. 2. sz.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Szerkesztette: Schefftsik György dr. Pécs, 1935.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Trianon után. Frűchwirt Mátyás fűszerkesztésében. Szerkesztette: Wenczel István. Budapest, 1930.

Szolnok megye 1918–19-ben. Összeállította: Mészáros Ferenc. Szolnok, 1964.

Kaposvári Gyula—Kisfaludi Sándor—Mészáros Ferenc—Szabó Lajos: Szolnok megye 1918–19-ben. Szolnok, 1961.

Tóth János: Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság a Jászságban. Jászberény, 1969.

Szigeti László: Az államhatalom helyi szerveinek létrejötte, kiépülése és tevékenysége Szolnok városban a Tanácsköztársaság időszakában. Jászkunság, 1969. XV. évf. 1–2. sz.

A forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő szolnoki alakjai. Szerkesztette: Zádor Béla. Szolnok, 1974.

Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Nemes Dezső Budapest, 1953.

Ránki György: Gondolatok az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisának kérdéséhez az 1920-as évek elején. Történelmi Szemle, 1962. V. évf. 3–4. sz.

Benedek Gyula: Tiszapüspöki története. Szolnok, 1970.

Botka János: Egy tiszazugi falu, Csépa története. Szolnok, 1977.

Kerek Béla: Tetteik fényesen ragyognak. Törökszentmiklós forradalmi eseményei 1918–19. Kiadta az MSZMP Törökszentmiklós városi Bizottsága, Törökszentmiklós városi Tanácsa, 1969.

Dr. Kiss Kálmán: Demokratikus, szocialista irányzatok és mozgalmak Kisújszálláson a XIX. század végétől 1944-ig. Szolnok, 1975.

Zádor Béla: A tanács hatalom megdöntése és az ellenforradalom hatalmi szervei kiépülésének körülményei és első intézkedései Szolnok megyében. Bölcsészdoktori disszertáció, 1978.

Szolnoki Munkás 1919. április 6-tól — július 26-ig megjelent számai.

Szolnok megyei Levéltár Alispáni Iratok 1919, 1920.

Szolnok megyei Levéltár Munkásmozgalmi gyűjtemény Alispáni iratok 1920.

Szolnok megyei Levéltár Munkásmozgalmi Gyűjtemény Közigazgatási Bizottság Iratai 1922–1925.

MSZMP Szolnok megyei Bizottság Archívuma Munkásmozgalmi Gyűjtemény időszakra vonatkozó anyagai.

Gunda Béla és a magyar néprajz új iránya*

A külföldi szaktudományos körökben — Európától Amerikáig jól ismerik Gunda Béla Herder-díjas néprajztudósunk nevét. A népi műveltség elemeinek, az etnikai kultúrák immanens jegyeinek — nemcsak a társtudományokra: a régészetre, filológiára, összehasonlító nyelvtudományra, történelemtudományra, szociológiára, művészettörténetre, szemiotikára, hanem természettudományi diszciplínákra: a geográfiára, ökológiára, geobotanikára, zoogeográfiára, farmakológiára is támaszkodó — komplex vizsgálata terén évtizedek óta folytatott néprajzi, etnológiai munkássága a néprajztudomány új irányát képviseli és egész hazai etnográfiai világgépünket újjáformálja.

Gunda Béla tudós elődei és kortársai között mindenekelőtt ezzel a komplex, tudományos, interdiszciplináris kutatói eljárással tűnik ki. Nem véletlen, hogy vizsgálatainak fő színhelyei nem a múzeumok, amelyek gazdag néprajzi gyűjtemények esetén is csak mozdulatlan, holt múltként őrzik a népi műveltséget, hanem maguk a földrajzilag, ökológiailag, társadalomtörténetileg elhatárolódó etnikai régiók, mint pl. a Kárpátok övezete, a Balkán stb., melyekben a műveltségi elemek, a népi kultúrák hagyományai még rendeltetésszerű funkciójukban is megtalálhatók.

Ezeket az „élő múzeumoknak” nevezett etnikai övezeteket Gunda Béla valóságos etnológiai laboratóriumoknak tekinti, amelyekben a népi életmód és műveltség a tudományos kutatás számára éppen olyan egységes, egész autonóm jelenségrendszerre áll össze, mint amilyen a jelenkori világcivilizációs folyamat előtti időkben volt.

Gunda Béla axiómája, amely szerint tehát a népi műveltség autonóm teljesség, a magyar néprajztudomány egyoldalú folklorista világgépét, egyszerűsége az ún. szellemi és tárgyi néprajzot megkülönböztető praxisát alapvetően változtatja meg.

A népi kultúra, a különböző műveltségi elemek belső meghatározó jegyeinek elemző, és rendszerbe foglaló feltárásával kimutatja, hogy az etnikai kultúrák anyagi-tárgyi és szellemi-tudati formái lényegi azonosságot mutatnak, okszerű, szerkezeti és funkcionális egységet alkotnak. A népi életmódban az anyagi és szellemi szféra nem különül el egymástól, az utóbbi nem idegenezik el.

* Örömmel közöljük Soós Árpád egyetemi tanár méltatását Gunda Béla professzorról, a Debreceni Akadémiai Bizottság néprajztudományi szakbizottságának vezetőjéről. A nemzetközi hírű néprajztudós 1911-ben született, tanulmányait a Budapesti Tudományegyetemen, a József nádor Műszaki Egyetemen és a stockholmi egyetemen végzi. 1934-től a Bp.-i Tudományegyetemen tanársegéd, 1939-től a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársa. 1943-tól egyetemi tanár Kolozsvárott és Debrecenben. 1951–54-ig a Kossuth Lajos Tudományegyetem BTK dékánja.

Kutatómunkát végzett a Kárpátokban, a Balkánon, Skandináviában és az USA-ban, ahol az indiánok életét és kultúráját tanulmányozta. Munkássága elsősorban Közép-Európa és a Balkán-félsziget összehasonlító néprajzának kutatására irányult.

Életemvéért 1978-ban megkapta a Herder-díjat.

Legismertett művei: Néprajzi gyűjtőúton (1956), Bátly Zsigmond (1978).

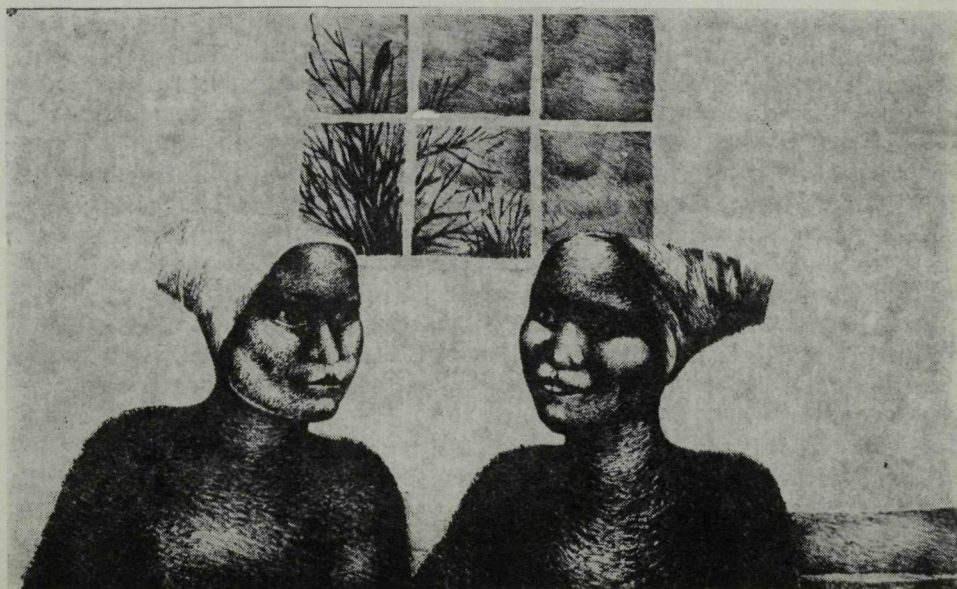
Éppen az anyagi és szellemi jelenségeknek ez az identikus egysége az a lényegi jegy, amely az etnikai kultúrákat a világ minden régiójában minden időben elsődlegesen jellemzi. Ebből egyenesen következik másik meghatározó jegyük: autonómiájuk, azaz öntörvényű tér-időbeli kontinuitásuk és diszkontinuitásuk.

Elsősorban tehát ez a két lényegi jegy különbözteti meg az etnikai kultúrákat a történeti korok ún. civilizációs, „elit” kultúráitól, amelyekben a szellemi szféra már nem az etnikum egészének a sajátja, hanem csak egy — az adott történelmi-társadalmi szerkezet meghatározta kiváltságos rétegnek a monopolizált érdekköre, s mint ilyen, szellemi hatalomként „elidegenedik”. Így a történeti kultúrák az emberiség tér-idő koordinátáján meghatározott kronológiai és térbeli határok között helyezkednek el, szemben a népi kultúrákkal, melyeknek tér-időbeli kiterjedése meghatározatlan. A társadalomtörténeti korszakok jegyeit csak visszfényként viselik magukon, így térbeli kiterjedésüket nem történeti, hanem elősorban természeti, ökológiai tényezők, etnikai törvényszerűségek determinálják. A népi kultúrák elterjedését a műveltségelemek centrális és marginális elhelyezkedése folytán nemcsak politikai, hanem nyelvi, sőt etnikai határok sem korlátozzák.

Így teljesen egyértelmű Gunda Béla etnográfiai, etnológiai munkásságának kvintesszenciája, amely szerint „a néprajz alapvető feladata az etnikai sajátosságok feltárása... ezeket a sajátosságokat a kultúra mindenekelőtt nem elválasztja, hanem számtalan szállal összekapcsolja, összekapcsolva ezáltal az egy- más mellett élő népeket is.” (Népszabadság 1981. december 13-i szám.)

Gunda Béla a folklorista egyoldalúság kiküszöbölésével természetesen nem a Bartók—Kodály hagyaték szelleme ellen, ellenkezőleg, ennek a szellemnek az egy és oszthatatlan néprajztudományban való érvényesítése érdekében száll síkra. Sok évtizedes munkássága arra irányul, hogy a magyar néprajztudományt Bartók—Kodály-i szintre emelve, nemzeti és nemzetközi tudományos jelentőségét öregbítse.

DR. SOÓS ÁRPÁD

A neveléstörténeti kutatómunka forrásai a Szolnok megyei Levéltárban

A mai Szolnok megye vagy a korábbi Jászkunság egyetlen városa vagy települése sem volt számottevő egyházi székhely, ennek következtében iskolacentrumok sem alakultak ki. Van ugyan néhány nagyhírű és nagymúltú középiskolánk (a mezőtúri, a karcagi, a kisújszállási volt ref. főgimnáziumok), de ezekben a neveléstörténet szempontjából fontos neveléseméleti munka és annak továbbfejlesztése még feltáratlan.

A neveléstörténet további fontos területeihez, nevezetesen a nevelés tényleges gyakorlatának történetéhez (azaz kik és hogyan neveltek a különböző korokban) és a neveléspolitikához (struktúra, felszereltség, fenntartás, személyi ellátottság stb.) levéltárunkban már viszonylag jelentős mennyiségű eredeti forrásanyag található.

A VI. és VIII. fondcsoport nyolcvan elemi és középfokú oktatási intézmény anyagát foglalja magába. Ezek iskolaszéki, költségvetési anyagok, de elsősorban anyakönyvek. Az öcsödi őrzi pl. József Attila I. oszt. tanuló előmenetelét az 1911/12-es tanévből. Az intézmények életével foglalkozó jelentések, jegyzőkönyvek, személyi iratok nagyon kevés számban találhatók, sajnálatos, hogy e kevés anyag sincs kellően feltárva és felhasználva.

A legtöbb intézmény megelégszik azzal, hogy a felszabadulás előtt megírt és a közös értesítőben közzétett iskolatörténet csekély mértékben módosítja és újra megjelenteti, anélkül, hogy a levéltári anyagát tanulmányozná.

Kiemelkedően fontos és érdekes forrásanyag a „SCHOLAE REFORMAT Kartzagujszállásiensis”, amelyben elsősorban tanulói és tanítói adatok vannak feljegyezve Karcag református népiskoláinak és gimnáziumának egyes korszakairól 1722-től 1955-ig. Az adatok mellett megtalálhatók benne 1819-es bejegyzéssel a „Nemzeti Oskola” Karcaga adaptált, kézzel írott tanterve.

Egy másik bejegyzés a nevelők kötelességeit összegzi. Idézem a címét: „Az 1828-ik esztendő március 25-ik napján tartott Consistoriális Gyűlésből az oskolai Protocollumba való beírás és megtartás végett kiadott törvényei a fiú Oskolabéli Praeceptoroknak”.

„1-ső pont a Proeceptoroknak akik csak a Belső és Külső Ekkklézsiai Előljáróságának közönséges megegyezésével jöhetnek ide első és legfőbb rendeltetések lévén a reájuk bízattott tanuló gyermekeknek a jó erkölcsökben és a tudományokban való öregbitése...”

És egy más helyen: ...„a Praeceptorok a tanítást minden magános dolgaiknál előbbvalónak tegyék... stb.”. Az idézetekből kitűnik, hogy a nevelés elsődlegessége és összekapcsolása az oktatással, valamint a pedagógusok munkaköri

kötelességének szabályozása nemcsak napjainkban, hanem az akkori iskolának is fő kérdései közé tartozott.

Szerepel e jegyzőkönyvben két jegyzőkönyvszerű bejegyzés, mely korabeli fegyelmi tárgyalást és büntetést rögzít. 1795. július 16-án összeült egy négytagú tanács, mely három „feladott” Praeceptor ügyével foglalkozott. Méhes János ellen az volt a vád, hogy már korábbi rektori figyelmeztetése ellenére... „tanítványával kegyetlenül bánt, úgyhogy annak feje bőrén egy ütéssel egy íznyi repedést csinált...”

...továbbá éjszakánként a szálláson kívül tartózkodott másik két társával együtt.

A büntetésük kemény szóbeli dorgálás, gyógyíttatás megfizetése és „tudtokra adatik, hogy ha efféle hibákat ezután is cselekedni merészelnék a közönséges helyen való verés vagy meglehet elcsapattatásnak a büntetésétől meg nem meneksenek.”

Ugyanez év november 27-én újra összeült a fenti „tanács” ugyancsak Méhes János ügyében. A vád ismételten gyermekverés volt. „... Méhes János most ismét azzal vádoltatván, hogy a gyermeknek kezét vesszővel — és így törvénytelenül mivel a kézverés és a vesszővel való verés világosan megtiltatott — a megrepedésig ütötte.”

Mentség nem elegendő: „... ti, hogy az őneki az előjáróság által adott szijat elvesztette: tehát mostan a törvénynek diktálása szerint ő is vesszővel való megfenyítetésre ítéltetik”...

Érdekességként megemlítem, hogy a kéziratos feljegyzés utolsó oldalán is találunk kimutatást. Ez a tanítói testület mint kollektíva készpénz bevételéről illetve kiadásáról számol el. A tantestület — többek között — abból csinált pénzt, hogy a testületnek járó újságokat, folyóiratokat évfolyamonként összegyűjtötte elárverezte. A pénzt megőrzésre külső személynek adták. Hogy mi lett a sorsa? Álljon itt az egyik bejegyzés töredék: „... A Milesz Péter úrnál levő 2 Ft 32 krt 1870 július 27-dik tartott examentomon kölcsönösen elköltöttük. Karcag 1870 július 27. Győri István sk’

Egy másik értékes forrásunk egy jegyzőkönyv, mely felvétellett a jászapáti tanító szakszervezet 1919. május 30-án tartott gyűlésén Jászapátiban. A jászapáti pedagógusokon kívül jelen volt még Heller Gábor vármegyei megbízott és Magyar Adolf a bihari vörös ezred politikai megbízottja, mint előadó. Magyar Adolf előadása a Magyar Tanácsköztársaság népoktatási törvényének konkretizálását, helyi adaptálását jelentette.

Bevezetéképpen néhány társadalompolitikai helyzet és értékrend alapján határozta meg az iskolák és a pedagógusok feladatait.

Kifejtette többek között hogy: „A társadalmi rétegek elhelyezkedése ezután más lesz. A tanító eddig hirdette a munka nemességét. Tehát mi a nép kultúrnapszámosaj most kaptunk nemességet...”

Kizárólag csak címszavakban, de érdemes végigtekinteni az előadásban érintett témákon.

Ezek a következők:

- szervezeti, irányítási kérdések,
- a bihari Vörös ezred nevelési irányelveket adott ki Népoktatásügyi rendelet címen (elveszett),
- vallásszabadság — papokkal való kapcsolat,

- régi rendszerű olvasmányok kiküszöbölése, a szellemük magyarázattal megváltoztatása,
- faji különbségek eltörlése, nacionalizmus leküzdése,
- történelem és alkotmánytan tanítása,
- iskolai fogászat megszervezése,
- felnőttoktatás,
- mesedélutánok, mozivetítések,
- iskolai és munkáskönyvtárak egyesítése,
- a tanító vegyen részt a társadalom életében, szolgálja azt ma még jobban stb.

Az érintett témák sokfélesége és többsége ismerős; nemcsak az 1945-ös helyzetünket idézi, hanem jelenünk problematikájának (oktatás, nevelés, irányítást stb.) ma is megoldásra váró néhány kérdését már korábban, szocialista eszmei alapon állva veti fel.

A jászkun kerület anyagában az 1700-as évek második felétől 1876-ig tanfelügyelői iratok és összesített statisztikai adatok találhatók. 1876 után az alispán rendszeres jelentései elég részletesen, községekre is kiterjedően helyzetismeretet adnak a tanulók, tanítók, tanárok létszámáról, az iskolák, középiskolák, tanonciskolák számáról, állapotáról, felszereltségéről.

A felszabadulás utáni iratanyagunk elég gazdag, bár az iskolák általában csak 1950-ig szállították be anyagukat. Jól segítenek a tájékozódásban a megyei és járási tanácsok oktatási osztályainak iratai. Elég kevés az összefoglaló, az elemző jelentés és irat.

A téma tanulmányozásakor érdemes figyelmet fordítani a könyvekre és a sajtókiadványokra is, annál is inkább, mert nálunk nagyon kevés van belőlük.

Önálló munkaként Tarnay Mariann írt erről. „Iskolázás és művelődés a Jász-ságban” címmel. A kiadás éve: 1943. Az 1969-ben megjelent megyei „Olvasókönyv”-ünk szemelvényei között találunk neveléstörténeti vonatkozásokat is.

A „25 éve miénk az iskola” c. 1973-ban kiadott dokumentumkötet az iskolák államosításáról és a „dolgozók az iskoláért” mozgalom eredményeiről tájékoztat.

1978 végén jelent meg kiadásunkban Vincze Sándor „Az iskolareform hatása a kisújszállási Móricz Zsigmond gimnáziumban. 1958—1973.”

A munka szokványos iskolai eseménytörténet, tanulmányozása nagy figyelmet kíván. A szerző által kiváló közoktatáspolitikai, pedagógiai, matematikai, statisztikai felkészültséggel és hozzáértéssel, nemegyszer páratlan módszerrel elvégzett tudományos színvonalú vizsgálatokról és ezeknek megfelelő következtetések levonásáról van szó

A munka értéke és újszerűsége éppen abban rejlik, hogy ezt az ellentmondásos közoktatáspolitikai mozgást egy kisvárosi, de nagy hagyományokkal rendelkező gimnázium átalakulásának konkrét folyamatával szemlélteti.

A megyei és a helyi sajtó a legkorábbi éveket is beleértve (1867—68) elég gyakran ad hírt az iskolák életéről. Ezek azonban leginkább jótékonyági bálokról, műsoros ünnepségekről tudósítanak.

Témánkkal kapcsolatosan a legérdekesebb az 1867-től Jászberényben megjelenő „Jász-kunság” c. folyóirat, mely elvi és koncepcionális kérdéseket felvető cikksorozatot közöl az iskolai munka tartalmáról.

Az e rövid ismertetőben felsorolt neveléstörténeti forrásaink értéke lényegi szempontból különböző. De a legnagyobb gondot az okozza, hogy ezek sincsenek még feldolgozva.

TÓTH TIBOR

„KÖZVETÍTÉS“

A Szigligeti Színház és a közönség kapcsolata

Régóta megkülönböztetett figyelemmel kísérem a Szolnoki Szigligeti Színház előadásait. Az évek során egyre jobban megismertem az itt folyó munkát. Szinte „bennfentes” lettem; miközben szándékom és helyzetem szerint továbbra is a „szürke” nézőket képviselem. Viszonylag jól ismerem mindkét oldalt, tudok a nézői vágyakról, rendezői törekvésekről, színészi erőfeszítésekről. Ez bátorított fel arra, hogy belefogjak ebbe a vizsgálatba.

De mi a célom ezzel, miért csinálom? Először is a kíváncsiság hajt. Szeretem a színházat, sok nagy élményt köszönhetek neki. Tanúja voltam kemény próbáknak, jó előadásoknak, melyeket néha siker, de sokszor értetlenség, elutasítás fogadott. Találkoztam jóindulatú, nyitott nézőkkel, de olyanokkal is, akik az előítélet és pozíció bástyái mögül magabiztosan ítélkeztek. Úgy vélem, a Szigligeti színvonalasan dolgozó, politikus színház, mely nem akar lemondani a közönségről. Nem akar üres nézőtérnek „jó” színházat csinálni. Kíváncsi voltam, mikor, milyen szükségszerű és véletlenszerű feltételek segítik (nehezítik) ezt a kapcsolatot, néző és produkció találkozását.

Legfontosabb célomnak a közvetítést tartom. Közvetíteni akarok a két fél között, hogy jobban megismerjék egymást, értsék egymást. Tudom, hogy egy ilyen írás nem nyújthat megoldást, valódi találkozásra csakis a színházban kerülhet sor. *De talán választ kaphatunk néhány kérdésre.*

Melyek a sikeres előadások? Mit várnak a nézők, rendezők, színészek? Valóban csak az operett hozna megváltást? Igénylik-e a nézők a prózai előadásokat? Van-e olyan közönségréteg, mely várja az újszerű törekvéseket, támogatja a kísérletezést? Mi befolyásolja a bérletvásárlást? Magának érzi-e Szolnok a szolnoki színházat? Befolyásolja-e a színház munkáját Szolnok, illetve a megye társadalmi rétegződése? Van-e közönségbázis? Milyen gondokkal küszködnek a szervezők? Milyen szempontok befolyásolják a műsorterv összeállítását? Stb.

Igyekeztem több forrásból, többféle módszerrel dolgozni. Fellapoztam régi Jász-kunóságokat, kérdőíveket elemeztem, riportokat készítettem, meghallgattam a közönségszervezőket, a jegyiroda dolgozóit, beszélgettem rendezőkkel, színészekkel.

Bizonyára mindegyik részlet tartalmaz szubjektív, akár téves megállapításokat is, de talán mégis kialakul egy olyan összkép, ami együttgondolkodásra készíteti a nézőt és a színházat.

I. Annakidején

Ismereteim szerint ilyesfajta vizsgálat Szolnokon még nem készült. A felméréseket, beszélgetéseket nincs mihez mérnem. Márpedig nemcsak az a célom, hogy számszerű adatokat közöljek, hanem bizonyos következtetésekig is el szeretnék jutni. De könnyen torz kép alakulhat ki bennünk, ha a kapott eredményeket a színház múltjától elszakítva minősítjük. Ismernünk kell tehát, honnan indult el és milyen utakat járt be a Szigligeti Színház. Ezért munkám elején megpróbáltam megvizsgálni a múltat. Viszonyítási alapot akartam találni. Nem sok sikerrel. A lassan 30 éve létező Jászokosság összes számát fellapoztam: a megye kulturális életében vitathatatlanul meghatározó szerepet játszó intézményről 1954 óta mindössze öt írás jelent meg. Ez az elszomorító tény is tanulságos, de talán az sem tanulság nélkül való, ha alaposabban megnézzük magukat az írásokat. Kiemeltem néhány részletet, mely jellemzi az egykori viszonyokat és talán segít a közönség és a színház jelenlegi kapcsolatának megértésében is.

Vizsgálódásom előtt legyen ez az összeállítás az a kályha, amitől indulunk, és amihez újra és újra visszatérhetünk, visszalapozhatunk, hogy megőrizhesük józan ítélőképességünket. Tehát:

1954

„Megállapodott a színház vezetősége abban, hogy a tervezett tíz darab közül öt zenés lesz. S mivel Szolnok a zenés darabok terén különösen igényes, úgy határoztunk, hogy három nagyoperettet mutatunk be. A Csárdáskirálynőt nagyon várják Szolnokon, és bár a színház átalakított művészi és anyagi keretét nagyon igénybe veszi, egyöntetűen a darab bemutatása mellett döntöttünk. Ugyancsak ezért mutatjuk be a Bob herceget. Nem feledkezhetünk el az új magyar operetről sem. Vaszy Viktor és Dékány András nemrégén fejezte be a Dankó Pista című daljátékot. Biztosak vagyunk benne, hogy a halhatatlan magyar dalszerző életének egy részlete, Joó Ilonka iránt érzett szerelme és gyönyörű dalai tetszenek majd a közönségnek, tanulni, szórakozni fognak az előadásokon. Sokkal nagyobb gondot okoztak a prózai darabok... A szolnoki közönség a felszabadulás előtt különösen sok operettet látott, szinte azon nevelkedett fel. A prózai előadásoknak Szolnokon nincs az a múltjuk, mint Szegeden, vagy Pécsen, hogy vidéki példánknál maradjunk. S ebben a régi társadalmi rendszer a hibás. A színiigazgatók ide Szolnokra is majdnem mindig operetekkel jöttek. Nem kísérleteztek prózai előadásokkal, mert egy félház már nagy veszteség lett volna számukra. Természetes, hogy a néző megszerette az operetteket — s ez nem baj — de nem ismerhette meg a világ drámairodalmának nagyszerű alkotásait... Nem kezdhetjük a klasszikusok megismertetését Csehovval, vagy Ibsennel... Éppen ezért olyan prózai darabokat kerestünk, melyeket nem fogadnak előítélettel. Legalkalmasabbak erre a fordulatos, vidám darabok. Ezért esett a választásunk a Holnapra kiderül című új magyar vígjátékra, amely mai életünkről szól, annak égető kérdéseivel, hibáival foglalkozik, s szatirikus humorával minden bizonnyal megnyeri a közönség tetszését...” (Hives László: A Szolnoki Szigligeti Színház műsortervéről.)

1956

„...szükséges volt a műsorban harsány bohózat és lírai vígjáték, színmű és tragédia, munkás és paraszt, értelmiségi és ifjúsági probléma, színészt és együtttest nevelő mű, kasszasikert jelentő előadás, és nem ártott, ha foglalkoztunk néphadseregünk néhány kérdésével is... Kultúrforradalmunk idején a legádázabb konzervativizmussal találtuk magunkat szembe...

Gyámkodás alatt éltek a színházak, a vidékiek különösen, ez az igazság. Be voltunk osztva a sorba, és vezényszóra meneteltünk. Egyenesen bele a művészeti anyagi kátyúba... A mindenáron való nevelés elrettentő eredményeket szült...

A szolgalelkű dicshimnuszok annyira lejáratták például a mai témájú darabokat, a szovjet műveket, hogy majdnem reménytelen kísérlet egy kiváló orosz klasszikusra becsalogatni a nézőket...

A közönség szívesebben nézi és hallgatja a felszínes, szentimentális, gicsekben sem szűkölködő darabokat, mint a nagy szenvedélyeket, nagy érzéseket és emberi problémákat kivetítő műveket. Más városban is hasonló a helyzet, de közel sem ennyire kirívó...

Vajon mit érez a színész akkor, amikor egy többhetes, idegőrlő próbaszakasz után, a jól végzett munka tudatában a harmadik elődácson 80—100 néző előtt kell játszania? Mi hát az oka a részvétlenségnek, a meglehetősen egyoldalú érdeklődésnek?

Azzal, hogy színház a megyei tanács felügyelete alá került, több kezdeményezési lehetőséggel, új távlatok nyílnak a színház előtt...”

(Hives László: Őszinte szavak a Szigligeti Színházról)

1966

„...valami nincs egészen rendben, és színházi körökben már komolyan beszélnek a társulat megszűnéséről...

Minden olyan üzemben, melynek létszáma a 150—200 főt meghaladja, meg kell alakítani a színház baráti körét...

Színházunk jelenleg függvénye az egyes üzemek kultúrfelelőseinek. Ötszázon felüli bérlatszám elérése véleményem szerint négy városban kecsegtet biztos sikerrel (Cegléd, Jászberény, Törökszentmiklós, Mezőtúr)... A környező községek tsz-eiből 700 bérlő jár rendszeresen a szolnoki színházba...

Minimális igényként szögezhetjük le, hogy színházunk teljesítőképességébe egy színiévadban legalább három klasszikus operettnek bele kell férnie...

(Dr. Kürthy László: Gondolatok Szolnok színházi és zenei életéről)

1977

„A közéleti-politikai aktivizálódás olyan, az előző idők megyei viszonyainál előnyösebb feltételeket jelent a színház számára, amelyek ösztönzik, inspirálják a gondolatilag igényes, az önmagát korszerűbben kifejező, a valóságot összetettebben ábrázolni képes színház megteremtését.

A ma érvényesülő, igényes műsorpolitikai, dramaturgiai koncepció tehát a kontinuitás alapján egyrészt bizonyos előzményekre épül — Shakespeare, Csehov, Lorca, Brecht „kötelező” játzsása — másrészt a diszkontinuitás jegyében igyekszik megszabadulni a régi terhektől, így többek között az operett terheitől...

(Valkó Mihály: A Szigligeti a 70-es években)

II. Kérdőívek

250 kérdőívet küldtünk ki. Ennek kb. a fele, 130 érkezett vissza. Ebből az egyébként természetesnek tekinthető arányból következik néhány olyan tény, melyről a kérdőívek elemzése során egy pillanatra sem feledkezhetünk meg. Először is a minta nagysága: 130 válaszból messzemenő következtetéseket nem lehet levonni. Ugyanakkor a meglehetősen egybehangzó, egymást erősítő válaszok és mindenekelőtt a színházba járó rétegek arányait pontosan képviselő kérdőívarányok bátorítást adnak bizonyos általánosításra. (1981 őszén 5946 felnőtt és 4110 ifjúsági bérletet adtak el. Ezt tükrözi a 80 felnőtt és 50 diákválasz.)

A színházbajárókról viszonylag pontos keresztmetszetet kaphatunk, mert a válaszok sokféle munkahelyről érkeztek és sokféle társadalmi réteg véleményét tükrözik. Ezeket három alapvető csoportba soroltuk:

1. Felsőfokú végzettségű értelmiségiek.
2. Általában középfokú végzettséggel rendelkező „egyéb” szellemi dolgozók.
3. Fizikai dolgozók.

Az első csoporton belül (29 fő) a válaszok azonossága többnyire feleslegessé teszi a műszaki, illetve humán végzettségük szembeállítását. A második csoportban (36 fő) művezetőtől az adminisztrátorig sokféle munkakör megtalálható. Végül a fizikai dolgozóknál (15 fő) nem tettünk különbséget munkás és mezőgazdasági dolgozó között. A diákok közt találunk gimnazistát, szakközépiskolást és szakmunkásképzőst is, de többségük (36 fő) a Varga Katalin Gimnáziumba és a Pálffy János Vegyipari Szakközépiskolába jár. Az utóbbi két iskola szoros kapcsolatban áll a színházzal, a diákok előadások után találkoznak a rendezővel és a színészekkel, megbeszélik a látottakat. Valószínűleg ennek a személyes kontaktusnak köszönhető, hogy a diákoknál talán „túl szép” a kép.

1. ÉRDEKLŐDÉS:

1. kérdés:

Milyen szerepet játszanak az életében a következő tevékenységek? Rangsorolja ezeket: film, tv, hobbi, színház, utazás, olvasás, rádió!

2. kérdés:

Mennyi időt tölt el ezekkel naponta, illetve hányszor megy el egy évben színházba és moziba?

Ennél a kérdéscsoportnál valójában az érdekelt, hogy a különböző szabadidős tevékenységek között milyen szerepet játszik a színház. Nézzük tehát a rangsort:

	1. csoport	2. csoport	3. csoport	Diák
1.	olvasás	olvasás	tv	olvasás
2.	tv	tv	rádió	tv
3.	utazás	rádió	olvasás	film
4.	színház	színház	utazás	színház
5.	rádió	utazás	színház	rádió
6.	hobbi	hobbi	hobbi	hobbi
7.	film	film	film	utazás

Ez a sorrend feltétlenül kiigazításra szorul. Mindennapi tapasztalataim alapján itt az olvasás és a színház túlságosan előkelő helyre került. Az olvasás három csoportban is megelőzi a tv-nézést. Nem is szükséges a miénknél alaposabb országos felmérésekre hivatkoznunk, elég a második kérdést megvizsgálni. Mennyi időt tölt el

	1. cs.	2. cs.	3. cs.	Diák
olvasással	1 óra	40 perc	40 perc	1,5 óra
televíziózással	1,5 óra	2 óra	2,5 óra	1,5 óra

Tehát csak a diákoknál azonos az arány, a többieknél (még a humán értelmiségnél is) megelőzi a tévézés az olvasást. És ez még nem az átlag. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a válaszolók mind színházba járók, tehát feltehetően fogékonyabbak a kultúrára, mint mások. És noha a 2. kérdés nem tekinthető az előző kontrolljának, néhányan beleesnek a csapdába. Például az, aki az olvasást az első, a tv-t az ötödik helyre sorolja, miközben maga vallja be, hogy napi 30 percet tölt az előbbivel és 100 percet az utóbbival. Az ember igyekszik szebb képet festeni magáról, ha tudja, „mire megy a játék”. Ez is arra bátorít, hogy a színház negyedik helyét még a válaszolóknál is megkérdőjelezzük (hisz tudják, hogy a „színházra megy a játék”). Ha pedig figyelembe vesszük azt, hogy ez a 120 ember a legérdeklődőbbek közé tartozik — hisz ők hajlandók voltak kitölteni és visszaküldeni a kérdőíveket —, akkor nyilvánvaló, hogy az átlagnézők az 5., illetve a 6. helyre sorolnák a színházba-járást. A diákoknál reálisnak tűnik a 4. hely, náluk évi 10—12 színházlátogatás az átlag (amit későbbi válaszaikkal igazolni is tudnak). A fenőtteknél a következő az eredmény:

	1. cs.	2. cs.	3. cs.	
évente	8	6	5	alkalommal mennek színházba.

Bizonyos ellentmondások itt is kozmetikázott válaszokat sejtetnek. Például az, aki évi 15 alkalmat említ, miközben a felsorolt szolnoki előadások közül csak hatot látott, a Szobaszínházról még nem hallott, más színházba pedig nem jár... (A 2. kérdésre adott válaszok eredménye megdöbbentően igazolja a filmek iránti érdektelenséget és azt, hogy a mozik törzsközönségét a diákok jelentik. Kérdés persze, hogy mit néznek meg és miért, de ez már egy másik vizsgálat témája lehetne.)

2. ÉLMÉNYEK, ÉRTÉKREND, MINŐSÍTÉS:

A harmadik kérdésnél

(Mi volt eddigi legnagyobb színházi élménye?

- a) általában
- b) Szolnokon)

sem feledkezhetünk meg a kérdőíves módszer sajátosságairól, bizonyos fogyatékokosságairól. A feltehetően kapásból leírt válaszok az „ami hirtelen eszembe jut” mechanizmusára épülnek, egy következő alkalommal az illető esetleg más darabokat említené. A gyarló emlékezet pedig vagy csak a legutóbbi egy-két évet tartja számon, vagy éppen a múltat szépíti meg. Alapvetően el kell különíteni a felnőtt-, illetve diákválaszokat, hiszen az utóbbiak — többségében 16—17 éves lévén — csak az utóbbi évadokat ismerik.

Mi a legjellemzőbb? A szórt, nagyon széles skála, alig ismétlődnek a példák. Különösen érvényes ez „általában”. A felnőtteknél mindössze Az ember tragédiája (nem a szolnoki) említetik háromszor, de itt sem derül ki pontosan, melyik előadásról van szó. (A legvalószínűbb valamelyik szegedi szabadtéri változat — erősen szubjektív megítélésem szerint — talán mindegy, melyik.) A felsőfokú végzettségű értelmiségieknek 29 közül 7-nek nincsen említendő élménye, az „egyéb” csoportban 36:21 az arány, a fizikai dolgozóknál pedig 15:12 (!). Értelmetlen a címek felsorolása, mindesetre sok későbbi válasszal és riporttal meglepő ellentmondásban 90% felett van az úgynevezett „komoly” előadások száma. A diákoknál nagyobb az összhang. Sokan (12) említik a vigszínházi Popfesztivált, ami már szinte kötelező programpontja a budapesti osztálykirándulásoknak.

A szolnoki élményeknél érdekes módon fordított a nem válaszolók aránya (29:8, 36:7, 15:3).

Kétféle következtetés adódhat:

1. Az első csoport a legigényesebb a színházzal szemben.
2. Náluk nagyobb „sikk” a pesti színház.

Több más válasz bizonyítja majd, hogy az utóbbiról van szó. Éppen annak a rétegnek egy része nézi le a színházat, amely bázisa lehetne az újszerű törekvéseknek.

Bizonyos ismétlődések itt már akadnak. Legtöbbször a Szolnokon is sikeres Popfesztivált említik (9 fő), ezt 5—5 szavazattal követi a Lear király, a Tangó, Az ember tragédiája, a Hamlet és a Koldusopera. A diákoknál a szavazatok fele 3 előadás között oszlik meg: Az ember tragédiája, Hamlet, Ványa bácsi. (Náluk valamivel később történt a felmérés, így eshetett meg, hogy már hivatkozhattak a Csehov-darabra.)

Furcsa és érthetetlen, hogy a Szigligeti történetének egyik kiemelkedő időszaka, a Székely Gábor-korszak alig képviselteti magát, legjobb produkciói: Athéni Timon — 2, Boldogtalanok — 2, Macskajáték — 1 szavazatot kaptak. Megdöbbenő és tanulságos az a tény is, hogy a szobaszínházi produkciókról alig esik említés (mindössze két előadásra utalnak), ami meggyőződésem szerint nem minőségi kérdés, hanem a Szobaszínház képtelenül rossz reklámozásával, propágálásával van összefüggésben. (A Meier legutóbbi közönség-sikere talán javulást jelez.)

Feltétlenül itt kell megvizsgáljunk azokat a kérdéseket, melyek a színházbajárás gyakoriságára, módjára vonatkoznak.

4. kérdés:

Hallott-e már a Szobaszínházról? Járt-e már ott, mit látott?

5. kérdés:

Jár-e másik színházba? Hová, milyen gyakran?)

Úgy tűnik, mindenki hallott már a Szobaszínházról (hárman nem). Gyanakvóvá az tesz, hogy miközben itt „kockázat nélkül” adták a pozitív választ, addig elszomorítóan kevesen láttak előadást is. Itt most jól elkülönülnek az egyes csoportok és feltétlenül különbséget kell tennünk a humán és műszaki értelmiség között is.

	Műszaki	Humán	Egyéb	Fizikai	Diák
Járt már a Szobaszínházban	30 ⁰ / ₀	60 ⁰ / ₀	16 ⁰ / ₀	0 ⁰ / ₀	55 ⁰ / ₀

Az arány elfogadhatónak látszik. A kísérletezőbb, újszerűbb próbálkozásokra természetes módon a fiatalok és a humán értelmiség tűnik legnyitottabbnak. Csakhogy a „járt” szóban bennfoglaltatik az is, aki egyszer már volt. Ilyen közelítésben a hiányzó százalékok azokat jelölik, akik „hallottak már róla”, de meg nem nézik, milyen a Szobaszínház. A többség nem tesz minőségi különbséget a nagyszínházi és szobaszínházi produkciók között. Érdekes azonban, hogy néhány pedagógus hangsúlyozza az utóbbi értékeit (egyikük külön meg is jegyzi: „A Szobaszínházba mindig, mindenképpen elmegyek, ott soha nincs rossz darab.”) Nem lehet véletlen, hogy a diákok között is népszerű. Ugyanakkor az oda nem figyelő előítélet fényes bizonyítéka, hogy sokan (15) a nagyszínházi előadásokat tartják jobbnak, miközben bevallják, hogy a másokban még nem jártak.

A más színház látogatása hasonló képet mutat:

Műszaki	Humán	Egyéb	Fizikai	Diák
60 ⁰ / ₀	40 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀	60 ⁰ / ₀

Itt is az első csoport és a nyilván pedagóguskezdeményezésre utazó diákok meghatározók. Csakhogy míg 10 műszaki értelmiségiből 3 volt már a „Szobában”, addig közülük 6 jár fel Pestre. Pestre, mert általában csak ezt jelölik meg (mintha egybemoshatnánk mondjuk a Katona József Színház és a Vidám Színpad műsorait). Nehéz volt pontos adatokat kihámozni, legtöbbször az „alkalmanként”, az „egyszer-kétszer”-válasz. Valószínűleg munkahelyi szervezésekről, kirándulásokról van szó, melyek — a válaszok szerint — többnyire az Operett-színházba, a Vidám Színpadra, Tháliába, Madáchba vagy a Nemzetibe vezetnek.

Szolnokon — miként más színházban is — kevés a vendéjáték, ugyanakkor a felmérés szerint az emberek keveset járnak másik színházba. Tehát nem nagy a rálátásuk a magyar színházi életre. Ennek ellenére tanulságosak lehetnek a következő kérdésre adott válaszok.

(6. kérdés:

Véleménye szerint milyen helyet foglal el Szolnok az ország színházai között:

nagyon gyenge; gyenge; átlagos; jó; kiemelkedő?)

Most nincs szükség az eddigi csoportosításra. A felnőtt nézők hasonlóan ítélnék. Legtöbbsen átlagosnak tartják a Szigligetet (60%), 24% véli úgy, hogy jó a színház, 8% szerint gyenge. Négyen húzták alá a kiemelkedőt. A diákok jobb véleménnyel vannak: 76%-uk a jóra szavaz. Nem az a célom, hogy a nézői válaszokat minősítsem. Az azonban elgondolkodtató, miért ilyen szigorú a hazai közönség. Nagyon boldogok lennének színházi szakembereink, (és más városok közönsége is), ha az országos átlag elérné a szolnoki színvonalat. A „szakma” — magyarországi viszonylatban — legalább jóra értékeli az itteni munkát. Ez az értékelési különbség utal a nézők tájékozatlanságára, de méginkább arra a fölöttébb gyenge propagandamunkára, amit a színház saját maga megismertetése és népszerűsítése érdekében tesz.

És újra itt van a vidékiség csapdája. Mint arra előzőleg utaltunk, a diákok mellett a műszaki értelmiség képes leginkább az összehasonlításra. Nos, 17-ből 11 átlagosnak tartja Szolnokot. A vidéket a vidékiek nézik le.

Vizsgáljuk meg, hogyan minősítik a megkérdezettek az 1981/82-es évad egyes előadásait!

(7. kérdés:

Minősítse 1-től 10 pontig az Ön által látott előadásokat!)

Felesleges hangsúlyozni, hogy ez egy tetszési index, ami nem azonos az előadások szakmai minősítésével.

A pontszámok alapján az egyes csoportokban a következő sorrend alakult ki:

	1. cs.	2. cs.	3. cs.	Diák
Koldusopera	2	1	2	1
A halál árát a halottaktól kérdezd	7	7	7	7
Hamlet	1	3	1	2
Három megesett lány esete	6	6	3	4
A nagy Romulus	3	4	5	3
I. Erzsébet	5	5	6	6
Liliom	4	2	4	5

Nem tagadhatom, hogy a kérdőív elkészítésekor a várható válaszok felől viszonylag határozott elképzeléseim voltak. Ezek többbé-kevésbé be is igazolódtak. Ez az a kérdés, aminél — feltételezem, nemcsak engem — a legnagyobb meglepetések értek. Egy „komoly”, prózai előadás, a Hamlet (mégpedig egy sokat vitatott Hamlet) ilyen előkelő helyezése mindenképpen váratlan. Az is furcsa, hogy a közönségcsalogatónak szánt Három megesett lány esete ilyen hátul végzett. El kell fogadnunk ezt az eredményt, de bizonyos kiigazításra, magyarázatra szükség van. Véleményem szerint:

— Mivel az átlagnál érdeklődőbb nézőkről van szó, véleményük nem tükrözi automatikusan a több mint 9000 bérlettulajdonosét.

— Az adott pillanatban talán szórakoztatóbb volt egy „könnyű” darab, de egy félév múltán az élmény lenyomata erősebb lehet egy odafigyelést, koncentrációt, teljes szellemi és lelki jelenlétet kívánó előadás esetében.

— Végül a legfontosabb: tetszés és látogatottság nem azonos fogalmak. Nézzük meg — csak a válaszolókat tekintve — a látogatottsági sorrendet!

Felnőtt	Diák
1. Koldusopera	Koldusopera
2. Három megesett lány	Hamlet
3. Liliomfi	Három megesett lány...
4. Hamlet	A nagy Romulus
5. A nagy Rumulus	I. Erzsébet
6. I. Erzsébet	
7. A halál árát...	Liliom

A diákoknál elsősorban tantervi aktualitások és a tanterv elfoglaltságai határozzák meg a látogatottságot. Májustól a negyedikesekre már nem lehet számítani és ilyenkor vannak az osztálykirándulások is: a Liliomot ezért már alig látták.

A felnőttek közül sokan megnézték a Menzel-darabot, a Liliom — Monár Ferenc — is vonzóbb volt számukra. A Hamletnél — a kevesek — már körülbelül tudták, mire számíthatnak. Nincs okunk kételkedni abban, hogy legtöbbjüknek tetszett.

3. MŰSORTERV. RENDEZÉS, SZÍNÉSZEK:

A következő kérdéscsoporttal azt vizsgáltam, milyen műfajokra, mely darabokra van leginkább igény, milyen tényezők befolyásolják a bérletvásárlást, illetve a színházbajárást.

(8. kérdés:

Milyen műfajokból van a színház műsorán:
túl kevés; elegendő; túl sok?)

Nézzük előbb az egyértelmű, minden csoportban megfogalmazódó igényeket. A későbbi riportokban, beszélgetésekben is mindig visszatérő téma: több gyermekelőadás kellene!

Általában mindenki arra utalt, miből szeretne többet, a túl sok rovatba alig került megjegyzés. És ha mégis? Néhány felnőtt sokallja a klasszikusokat és a kortárs világirodalmat. De nem ez a jellemző. Az első csoportnak nincs „kedvenc” műfaja, azonos arányban igénylik mindet. A 2. és 3. csoport azonos vágyakról tudósít. Operett, szórakoztató darab és musical kellene több, a másik három rovatban kevés a szavazat. Alapvetően mást mutat az „új” közönség, a diákok véleménye. Mindenekelőtt mai magyar drámát, majd musicalt és kortárs világirodalmat szeretnének látni. A fiatalok „igényes igényei” bátoríthatják a színház kísérletező törekvéseit, ugyanakkor két gyenge pontra is rámutatnak: kevés (van egyáltalán?) az új magyar drámabemutató és a musical.

Ezeket az igényeket tükrözik a következő kérdésre adott válaszok is.

9. kérdés:

A következő évadban mit vár leginkább — legkevésbé?

Jelölje meg a sorrendet!

A tervezett műsor csak részben valósult meg, így azokat a darabokat vesz-
szük most figyelembe, amiket végül is játszott a színház. A kérdőíven pontos-
an feltüntettem a szerzőt, címet és a műfajt is, úgy, ahogyan ezt a nyári pla-
kátokon láthatjuk. Ha nem is ismerjük az első kettőt, a műfaj még mindig
segíthet. (Leginkább: 1; legkevésbé: 6.)

	1. cs.	2. cs.	3. cs.	Diák
Imádok férjhez menni	4	1	1	4
Ványa bácsi	3	4	3	1
Az ügynök halála	1	3	4	3
Ármány és szerelem	2	2	2	2
Várj, míg sötét lesz	6	5	5	6
Vonó Ignác	5	6	6	5

Hangsúlyozom, ez a sorrend még nem az élményre vonatkozik, hanem
a várakozásra. A 2. és 3. csoport az Imádok férjhez menni-t — a zenés víg-
játékot — várja leginkább, az 1. csoport Az ügynök halálát — Timár József
emléke! — a diákok pedig: Csehov-drámát. Idézzük csak fel az 1956-os Jász-
kunságot: „...majdnem reménytelen kísérlet egy kiváló orosz klasszikusra
becsalogatni a nézőket...” A 2. helyen mindenütt az Ármány és szerelem,
vagyis egy tragédia. A nézők ki vannak éhezve az érzelmekre, még akkor is,
ha „a vége nem jó”. Helyezése alapján melléfogásnak tűnik a krimi műsorba
iktatása. Közönségcsalogatónak szánták ezt is, úgy látszik nem kell.

Idetartozónak érzem a

10. kérdést.

(Egy előadás megtekintésekor mi befolyásolja leginkább, legkevésbé:
szerző, rendező, főszereplő, kritika, ismerősök véleménye?)

Általában fontosnak jelölik a szerzőt, míg a kritika és az ismerősök sze-
repe elhanyagolható. Az aránykülönbségek viszont jelentősek. Az első csoport
szinte kizárólag a szerzőre hivatkozik, mást nem tart lényegesnek. A 2. cso-
portban a főszereplő az íróval azonos szavazatot kap, míg a 3-ban mindenek-
előtt a színész a fontos. Csak a diákoknál kap sok szavazatot a rendező, náluk
ő egyenrangú a szerzővel és a színésszel.

Ezt a gondolatsort folytatva a következőkben a szolnoki rendezésről és
a színészi munkáról érdeklődtem.

A 11. kérdésnél

alternatív válaszlehetőséget kínáltam. Ennek korlátai nyilvánvalóak, de
attól tartottam, hogy egyébként kihagyták volna ezt a kérdést. Tehát:
Véleménye szerint Szolnokon az előadások többsége:

- a) konzervatív, az idősebbek ízlésének felel meg;
- b) nem mondható konzervatívnak, de azért a hagyományos színjátszás jellemző;
- c) korszerű, jól ötvözi a hagyományos és kísérletező színjátszás eredményeit;
- d) érdekes, de néha túlságosan is kísérletező
- e) mindenáron modern akar lenni, a közönség igényeit nem veszi figyelembe.

Alapvető különbség újra csak a felnőttek és a diákok válaszai közt jelentkezik. A diákok itt is elégedettebbnek tűnnek, majd mindenki a c)-t választotta. Példaként pedig a Hamletet és a Ványa bácsit említették. A felnőtteknél a következő az arány: c) 17⁰/₀; d) 50⁰/₀; e) 30⁰/₀.

Azaz különböző mértékben, de 80 százalékuk túl soknak tartja a színház kísérletező kedvét. Példaként főleg Az ember tragédiáját, a Hamletet és az I. Erzsébetet hozták fel. Lényeges különbségek nincsenek, de az a tény, hogy ahogyan haladunk az elsőtől a harmadik csoportig, úgy nő — az e) válaszok aránya. A 130 válaszoló közül senki nem tartja konzervatívnak a Szigligetit, és b) válasz is mindössze 5 van.

Olcsó kérdéskörnek tűnik a következő, de céloim valóban nem egy népszerűségi, illetve kívánságlista összeállítása volt.

(12. kérdés:

Kit tart a legjobb szolnoki színésznek?)

(13. kérdés:

Ha lehetősége lenne, melyik színészt, ill. rendezőt szerződtené Szolnokra?)

A nevek pusztja felsorolása helyett tanulságosabb következtetéseket lehet levonni. Például: a felnőttek 34 százalékának nincsen kedvenc szolnoki színésze. Főleg az első csoportra vonatkozik ez, ahol a válaszolók fele (!) nem nevezett meg senkit. Az egyes beszélgetésekben sok szó lesz még a színész és a város viszonyáról. Ez a viszony meghatározta a válaszokat. Igen nagy a szórás: 17 nevet említenek, közülük legtöbbször: Sebestyén Éva (a „legszolnokibb” színész) és Kristóf Tibor (televízió, film!). A diákok következetesek. Ők az „elégedettek”, senki nem hagyta válasz nélkül ezt a kérdést. A korszerű színházra a Hamletet és a Ványa bácsit említették, így hát közülük minden második Kovács Lajost (a két darab főszereplőjét) írja be. (Újra le kell szegezniem: az említett nevek és címet nem szakmai értékelések.)

A vágyaknál rengeteg színész neve elhangzik, közülük majdnem mindenki a Madách, Víg vagy a jelenlegi Nemzeti tagja. A felnőttek visszaóhajtják a régi szolnokiakat: Udvaros, Csomós, Margittay, Szombathy és Hollósi neve újra és újra ismétlődik. Vidéki színészt ketten említenek, bár Básti Juli és Máté Gábor is feltehetőleg a televízióból ismertek. A rendezőknél már nem ilyen nagy a választék. Sokan kihagyják ezt a kérdést. Aki mégis nevet említ az egykori szolnokit (Berényi, Csíszár, Kerényi, Valló — Székely Gábort nem említik!) vagy inkább tévéből ismert nevet ír (Zsurzs, Szinetár, Kern). Többen írják: „Mindegy a rendező”.

A következő kérdésben a színház feladatáról érdeklődtem.

14. kérdés:

Melyik vélemény áll közelebb az Önéhez: a színház feladata az, hogy

- a) a művészet eszközével mutassa fel az adott társadalom és az egyén problémáit;
- b) kikapcsolódást nyújtson, elfeledtesse a napi gondokat, szórakoztasson;
- c) egyéb.)

Az a tény, hogy mindössze öten fejtették ki saját elképzeléseiket az „egyéb” pontban, azt bizonyítja, hogy a megadott, kissé végletes, sablonos válaszokra szükség volt. A válaszolók fele mindenesetre kikerülte a választást: a)-t és b)-t együttesen jelölte. Érdekes különbségek mutatkoznak azoknál, akik választottak. (Nem hiszem, hogy itt beszélhetnénk „helyes” vagy „helytelen” válaszokról, de a választások így is tanulságosak.)

	1. cs.	2. cs.	3. cs.	Diák
a)	7	3	0	8
b)	5	18	15	5

A b) válasz kliséje a riportokban állandóan visszatér majd: azért jövünk a színházba, hogy elfelejtsünk mindent, kikapcsolódjunk... Idézzünk fel egy-két „egyéb” választ is:

„Emelje magához a tömegeket, tanítsa meg őket a színház, a színművészet szeretetére, tanítsa meg őket gondolkodni, emberhez méltóan élni, ne alkalmazkodjék a sekélyes igényekhez!” (tanárnő).

„Adja meg azt a lehetőséget, hogy '83 embere szembesüljön környezetével vagy akár önmagával is — és így szorongva-feldobva hagyja el a színházat.” (diák).

Végül arra voltam kíváncsi, milyen tényezők hatására lenne jobb — szerintük — a Szigligeti Színház. A felnőttek a megadott hat lehetőség közül hármat tartanak fontosnak: Legtöbben azt szeretnék, ha „a darabválasztáskor jobban figyelembe vennék az átlagnéző igényeit”. Sokan szeretnék, ha „népszerűbb színészeket szerződtetnének”. Érdekes, hogy sem ők, sem a diákok nem jelölték a következő pontot: „készüljenek közérthetőbb előadások”. A diákok két, még nem említett tényezőt tartanak fontosnak: „bátrabban kísérletezzenek”; „készüljenek politikusabb előadások”!

Tudom, hogy a kérdőívben legnagyobb igyekezetem ellenére sem érinthetem minden fontos kérdést. Egy mondattal ezért is adtam lehetőséget egyéb nézői reflexiókra:

„Kérjük, írja ide bármilyen egyéb közlendőjét a szolnoki színházzal kapcsolatban!”

Ezt sokan ki is használták, íme egy csokor a jellemző válaszokból:

- A jelenlegi gárda — színész és rendező — igen jó. Minden előadást olyan komolyan kellene venni, mint a bemutatót.
- Használjanak megfelelő díszleteket, mert túlságosan modern, illetve üres a színpad.
- Javasolom, hogy egy évadban három gyerekdarabot játsszanak.
- 15 éve vagyok színházlátogató és több vidám, zenés darabot szeretnék látni, mert különben az ismerősöket is lebeszelem a színházbajárásról. Én is gondolkodom, hogy megújítsam-e a bérletemet.

- A Szolnokon előrelépő, sikert arató színészeket próbálják meg itt-tartani.
- A nézők elvárják a színháztól a díszletet és a kosztümöt. Nem kell a jelképes díszlet.
- Emlékszem arra az időre, amikor még nem modernizálták túl a darabokat (gondolok itt a túl modern díszletekre). Most is szeretnénk a szép, kosztümös előadásokat. A túl modern színjátszás Szolnokon néha az ízléstelenségig is elmegy. Fiatal vagyok és nem prüd, de a színpadi szexuális jelek (pl. Koldusopera) már gusztustalanok és feleslegesek.
- Azt szeretném, ha elérnénk a kaposváriak szintjét. A mi gárdánk is képes olyan előadásokra.
- A közönségnek igénye lenne a táncos, énekes darabokra, de a jelenlegi társulattal ezt nehéz megvalósítani. Botrányosan rossz volt például a Bál a Savoyban
- Legalább gyerekelőadásoknál ne sajnálják jelmezre a pénzt!
- Szívesen látnánk Németh László-, Örkény-, Brecht-, Szabó Magda-, Szakonyi-darabokat.
- A színészek szövegmondása sokszor érthetetlen. Ezzel teljesen élvezhetetlenné tették pl. Az ember tragédiáját.
- A rendezők nem a közönségnek csinálják a darabokat, hanem egymásnak, a szakmának. Nem szeretik a közönséget, sőt le is nézik. 15 évvel ezelőtt nagyon szerettem a színházat, de azóta olyan változások mentek végbe, hogy valósággal megutáltam. A rendezők, színészek, jelmeztervezők stb. kísérletezéssel, érthetetlen halandzsával próbálják leplezni a tehetségtelenségüket.
- Velem a színházat, a színház szeretetét a Szigligeti ismertette meg.
- A színháznak ki kellene lépnie a nagy- és szobaszínházi keretből. Pódiumműsorokra, önálló estekre vagy például olyan kezdeményezésekre gondolok, mint a Pelikán szállóban megtartott Írástudók felelőssége című összeállítás volt. Azt kívánom, hogy a Meier-hez hasonló rendezésekre minél többször kerüljön sor.
- Jó lenne, ha egy minőségében állandó társulat maradna együtt. Itt a színházat meghatározó, vezető színészek hosszú távú közös munkájára gondolok. A főrendezővel nagyon elégedett vagyok és azt hiszem, hogy sokan örülnének annak, ha még néhány évig a színházat szakmailag vezetné. Tavaly a Varga Katalin Gimnáziumban többször is beszélgettünk a rendezővel. Ezt rendkívül hasznosnak tartom és úgy gondolom, hogy a felnőtt közönség is igényelné az ilyen találkozókat. Az emberek nagy része jó indulatú és meg akarja érteni azt, amit lát. A színháznak is érdeke, hogy szorosabb, közvetlenebb kapcsolatot alakítson ki a nézőkkel.

(Folytatjuk)

BÉRCZES LÁSZLÓ

A szerkesztőség nem ért mindenben egyet a tanulmány vizsgáladási módszereivel, illetve megállapításaival; de úgy véli — tekintettel a téma fontosságára — az írás egyfajta megközelítéseként hozzájárulhat a színház és a közönség kapcsolatának mélyebb áttekintéséhez.

Lacza Márta

Munkácsy-díjas grafikusművész

Önmagáról

Szüleim 1938-ban költöztek Csepelre, én 1946-ban születtem ugyanitt. Azóta is itt élünk; Csepel Királyerdőnek nevezett területén, közel a Kis-Duna ághoz, szemben Soroksárral.

Az általános iskola után felvételt nyertem a Képző- és Iparművészeti Gimnázium festő tagozatára, ahol 1967-ben érettségiztem. Ezután, mivel több ízben sikertelenül felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára, úgy gondoltam elvégzem a Kirakatrendező és Dekorátor szakiskolát, így 1968—1970 között ennek az iskolának a tanulója voltam, ahol a két év után szakmunkásvizsgát tettem.

1969 és 1970 között a Képzőművészeti Főiskola esti tagozatának hallgatója voltam, 1970-ben nyertem felvételt a nappali tagozatra, festő szakra, Sarkantyú Simon osztályába. A festő tagozat mellett fakultatív grafikai tanulmányokat is végeztem, Raszler Károly osztályában. 1974-ben kaptam meg diplomámat.

A főiskola befejezése után tagja lettem a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának és a Fialat Képzőművészek Stúdiójának. A stúdiótagság széles lehetőséget nyújtott arra, hogy kiállításain, pályázatain és az országos tárlatokon részt vehessek munkáimmal, önálló kiállításokon is bemutathassam műveimet.

Így 1974-től 1982-ig rendszeresen részt vettem a Stúdió éves bemutatóin. Első önálló kiállításom a Józsefvárosi Művelődési Házban volt 1975-ben. A Stúdió 1976-ban kiírt pályázatot a Zánkai úttörőváros dísztribünjének díszítésére, melyre murális munkákat ill. terveket lehetett beküldeni. A dísztribünre tűzzománc tervvel pályáztam és III. díjat nyertem. Ugyanebben az évben a Miskolci rajzpályázaton II. díjat kaptam egyedi grafikáimra és színes ceruza rajzaimra. Ugyanebben az évben Székesfehérváron mutattuk be grafikáinkat férjemmel Dékány Ágoston grafikusművésszel. 1976-tól kezdtem el munkáimmal jelentkezni az Élet és Irodalom c. hetilapnál, majd ezt követően 1977. májusában a lap egyik számában bemutatta rajzaimat, munkásságomat Takács Imre kétszeres József Attila díjas költő.

Szintén 1977-ben a Stúdió pályázatot írt ki az Ady Endre évforduló tiszteletére, a kiállítást a Petőfi Irodalmi Múzeum rendezte, a pályázaton a Fővárosi Tanács különdíját nyertem el. Ezután következett a Stúdió kiállítása Lenin-grádban.

Az 1977-es Képzőművészeti világhét alkalmából meghívást kaptunk Dékány Ágostonnal, hogy szülőhelyünkön, Csepelen egy nagyobb méretű kiállításon bemutathassuk grafikáinkat. Mivel mindketten Csepelen születünk és itt is élünk, örömünkre szolgált, hogy abban a környezetben mutathattuk be munkáinkat, ahová szorosán kötődünk, és ahol gyökereink vannak.

* Lacza Márta az 1979-es szolnoki bemutatkozása óta igen népszerű és elismert a képzőművészetet szeretők és értők körében. Olvasóink kívánságára örömmel mutatjuk be Munkácsy-díjjal történt kitüntetése alkalmából.

A következő állomások: — 1977. grafikai biennálé Miskolcon, majd ez az anyag bemutatásra került Budapesten és Varsóban is. — 1978. Eger Aquarell biennálé, Szegedi nyári tárlat. — 1979-ben közös kiállításunk volt Dékány Ágostonnal a Pesterzsébeti Múzeumban. Ugyanebben az évben részt vettem az I. Ifjúsági Rajztriennálén Nünbergben, ahol az európai országok 10—10 művésszel vettek részt, művészenként 3 grafikával. A kiállítást szerencsém volt megnézni és igen tanulságos volt összevetni a résztvevő országok 35 éven aluli művészeinek egészen különböző látásmódját. A kiállítás olyan nagyszabású volt, hogy Nünberg belvárosában 3 helyszínen tudták csak elhelyezni az anyagot. Több művész kollégámmal együtt tárgy-díjban részesültünk.

— 1979-ben Dékány Ágostonnal közösen mutattuk be munkáinkat a Szolnoki Damjanich János Múzeumban és a Csepeli munkásotthonban.

— 1980. Petőfi Irodalmi Múzeumban József Attila évfordulóra pályázati kiállítás és Boglárlelle Pincetárlat (Kő Pállal és Somogyi Győzővel).

— 1981 önálló kiállításom volt a Várszínház-Galériában, majd bemutatkozhattam Szobrászat—Grafika Szövetségi kiállításon, Nemzeti Galériában, Pesterzsébeti Múzeumban (Lóránt Zsuzsával, Somogyi Győzővel), Siklósi Vár Lovagtermében Dékány Ágostonnal, valamint szintén együtt a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban.

— 1982 Országos Képzőművészeti Kiállítás. Múcsarnok, Eger Aquarell kiállítás, Debreceni nyári tárlat Kodály évfordulóra, I. Országos Rajzbiennálé Salgótarján.

— 1980-ban megkaptam a Derkovits ösztöndíjat, három évre, mely szintén kitágította a további kiállítási és bemutatkozási lehetőségeket, ezáltal igen nagy segítség volt művészi alkotó munkámban.

— 1979-ben felvételt nyertem a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének grafikai szakosztályába. Külföldi kiállításaim és munkáim: — 1979 Athen—Galera Capa. 1980 Galeria Metz—München. 1981 Philips Galeria Eindhoven Hollandia, Concours Galeria London, Galeria Mensch Hamburg önálló kiáll. Van der Velde Galeria Gent—Belgium. Cleveland Rajzbiennálé Anglia, Koppenhága Magyar Napok, London aquarell kiállítás.

— 1982 Mensch Galeria Hamburg magyar kiállítás, Ofenburg (NSZK) magyar kiállítás, Hannover — közös kiállítás Decsi Ilonával. Södertalje (Svédország) „Magyar hét”. Csehszlovákia Magyar vándorkiállítás. Sommerhausen (NSZK) Roten Turm Galeria. Mouscron (Belgium) Grafika—Szobrászat nemzetközi kiállítás.

— 1978-ban első alkalommal Dékány Ágostonnal együtt dolgoztunk Belgiumban az ott működő Nemzeti Grafikai Művésztelepen. Mivel Magyarországról csak mi ketten vehettünk eddig részt a művésztelep munkájában magánmeghívás alapján, pár sorban szólnék az ott végzett munkánkról. Évente 1—1 hónapig dolgozhattunk a sokszorosító grafika különböző ágaiban (szitanyomás, litográfia, rézkarc). Ezekből a műfajokból a litográfiával foglalkoztunk legtöbbit. A Művésztelepen 600 litográf kő áll a művészek rendelkezésére, valamint automata nyomdagépek és kézi nyomtatásra alkalmas gépek. Az ott készült nyomatok 10%-át a művésztelep javára kell hagyni, melyeket Európában és Amerikában kiállítják, eladják a fenntartásukra.

Az ott végzett munkánk alapján 1982-ben meghívást kaptunk egy kiállításra, melyen Turnhout városban 4-en vettünk részt a kettőnk rendezésében (Kovács Tamás, Nagy Gábor, Dékány Ágoston és én).

1982. márciusában a televízió a TV Galéria c. sorozatában bemutatta munkásságomat.

1983. április 4-én Munkácsy-díjjal ismerték el eddigi életművem.

1974 óta önálló foglalkozású képzőművészként dolgozom. Mint kezdő művész, műteremgondjaim lévén (bár festő szakon végeztem), a grafika műfaj lett számomra a leginkább gyakorolt kifejezési forma. A különböző technikák közül legközelebb került hozzám az egyedi rajz, mivel ez áll legközelebb a festészethez, s a véletlenek során találtam rá a színes ceruzára, mely azután legkedvesebb eszközőm lett.

Az egyedi grafikák mellett időszakosan foglalkozom a sokszorosító technikákkal is, a rézkarcokat saját nyomdagépeimen magam tudom nyomtatni; litográfákat pedig az évenkénti belgiumi utazásaink során sikerült készítenem, de a táblakép-festészetet sem hagytam el.

Mint önálló művésznek, pályatársaimmal együtt, a kiállítások mellett a megélhetésről is gondoskodnom kell, így ezek közé tartozik többek közt az a néhány könyvillusztráció, melyeket az utóbbi években készítettem. A „Búvár” sorozatban Hankó Ildikó „Emberek” c. antropológiai kötetét illusztrálhattam színes ceruza rajzokkal, ami igen kedvelt, érdekes és tanulságos munka volt számomra. A másik sorozat, melynek első két kötetét illusztrálhattam; Kárpáti Kamil: „Trombitás Ali Cirkusza” I. és „Trombitás Ali és a gyerekrablók” II. gyermekregények, melyeket tusrajzokkal színesítettem. A Medicina által kiadott „Szexuálpaszichológia” c. könyvet, melyet Dr. Lux Elvira írt, szintén az általam készült rajzok jelenítik meg. A Corvina kiadó felkérésére rajzolhattam meg nagy örömmel a „Hetvenhét magyar népmese” c. kötet német nyelvű kiadását, amely már azért is örömteli munka volt, mivel a mese-illusztrációkat igen szívesen rajzolom.

Születésem óta élek Budapestnek ezen a részén, és most már szándékom is itt maradni, mivel nagyon sok gyerekkori emlék köt ehhez a sajátos településhez és tájhoz. Csepelnek a szigeten való fekvése nem csak földrajzilag meghatározó, de valóban bizonyos fokig elszigetelt terület, holott a főváros egyik kerülete. Kicsi gyerek korom óta az arculata nagyon megváltozott, kiépült, de a betelepülés folyamatát érdekes volt figyelemmel kísérhetni. A terület természeti-képi szempontból is igen gazdag. Az emberek, a táj, az események fontos meghatározói alkotómunkámnak, sőt oly fontos részévé váltak, hogy nagyon erősen kötődöm is ide. Szerencsém volt az elmúlt évek alatt, férjemmel együtt végzett munkánk révén sokat utazni az ország különböző területeire. Az így szerzett élmények is gazdagították grafikáim tematikáit, a kiállítások alkalmával rendezett közönség—művész találkozók pedig jó alkalmak voltak arra, hogy kicserélhessük gondolatainkat a kiállítás látogatóival. A közönség visszajelzése is rendkívül fontos tényező munkámban.

LACZA MÁRTA

„A montázs: nyitott szem a jövőre”

(Mozaikok az Orosz-szovjet montázművészet előtörténetéből)

A kezdet: — 1922-ben — a weimari Bauhaus-fesztiválon — Tristan Tzara bejelenti a dadaista mozgalom feloszlatását.

— Ugyanebben az évben két művész érkezik Moszkvából, a Berlinoen rendezett szovjet képzőművészeti kiállításra: *El Liszickij* és *A. M. Rodcsenko*.

A. M. Rodcsenko találkozása a montázzsal, szinte törvényszerű. A művész addig a kollázs műfajában tevékenykedett, melyben elemző és következetes. Feltételezhető azonban, hogy ebben az időben még semmit sem tudott a „tisztá kollázsról”, melynek akkor már két-három éves „történelme” volt, talán inkább a kubista kollázs hazai múltjára támaszkodott. Rodcsenko első tiszta kollázsait 1919 és 1922 között készítette. Ekkor tér át a montázásra, mely egyes fejlődési következménye a műfajnak. Rodcsenko — Berlinből hazatérve — gyorsan halad a montázspan, természetesen ebben segítik a kollázsban szerzett tapasztalatok.

A montázs gyorsan terjedt Szovjet-Oroszországban is, s egyre több hívet

A. M. Rodcsenko:

Illusztráció Majakovszkij „Erről” c. poémájához (1923)

Klucisz: Plakát (1925)

szeretét magának. Határozott, valódi, a kort nagyon pontosan visszatükröző művészetté vált. A montázspan a fényképezőgéppel hitelesen rögzített világ a művész értő keze alatt összevőirebomlik, majd azután újra épül, pontos összhangban az alkotói gondolattal. A független, egymással szembenálló töredékek váratlan összeütközéséből egy új, szintetikus kép jön létre. A montázs kifejező erejét, igen nagyra értékelte V. Majakovszkij is, s a Szovjetunióban elsőként támogatta A. Rodcsenkót, El Liszickijt és a hozzájuk csatlakozott művészeket: Gusztáv Kluciszt, Szemjon Szenyikint és Jurij Roszkvot.

Majakovszkij felismerve a montázs sokszínűségét és sokrétűségét, biztatta a művészeket saját album kiadására, s az általa vezetett folyóiratban, az orosz proletárvangard egyik legfontosabb orgánumban, a „Novij Levij Front

Iszkussztv”-ban 1923-tól folyamatosan nyilvánosságot biztosított számukra.

Rodcsenko lépést tartva a technikai haladással, először váltott át a tollal-ceruzával való ábrázolásról a fotómontázsra. Rodcsenko közel három év alatt szinte az egész szovjet képzőművészetet megnyerte módszerének. Rövid időn belül G. Klucisz, V. Sztjepanova és A. M. Rodcsenko forradalmasította a plakátművészetet is. A plakátokat kifejező betűtípusok, merész montázsok tették mozgósító erejűvé. El Liszickij, Majakovszkij, Rodcsenko forradalmasították a könyvnyomtatás művészetét is. Az első ilyen könyv, melynek illusztrációja fotómontázs felhasználásával készült, az „*Erről*” c. poéma volt (1923), s Majakovszkij ezt az eljárást „Rodcsenko módszerének” nevezte. E művészek számára a montázs nem kihívást jelentett. Kezük alatt a másodszori tükrözés sallangmentes megjelenéssel jön létre, majd tudatukban tovább tisztulva kerül fel egy hordozóra. Pillanatok sokszínű megörökítésének, a tér és forma drámájának tanúja az, aki e montázsok elé áll és azonosul hangulatukkal, mert befogadva mondanivalójukat, a valóság újabb és újabb elemzésére, vizsgálatára kényszerül. Együtt kapja a képen a felhasznált kompozíciós előadásmódot. E művészek világos képi megformálást hoztak létre nemcsak a művészeti, hanem a társadalompolitikai kiadványokban is. A szakemberek nem véletlenül vallják, hogy a fotómontázs a művészet balfrontján jelent meg, akkor, amikor az absztrakt művészet már nem ért el kellő hatást.

A. M. Rodcsenko: Fotómontázs: (1923)

Az agitációs művészethez reális ábrázolásmód kellett.

Majakovszkij tehát olyan művészet előtt egyengette az utat, amely a huszadik századi ember megújult világ-érzékeléséből született meg. A társadalom érdekeit és értékeit kísérte állandó figyelemmel, ezért képes volt ráérezni a jövő művészetének értékes lehetőségeire is.

BERTA FERENC

OLVASÓINK tájékoztatására közöljük azoknak a *budapesti hírlapboltoknak a címét*, ahol a JÁSZKUNSÁGOT rendszeresen megvásárolhatják.

1. KHI Hírlapbolt —
V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76. 116-269
2. V., Váci u. 10. 185-604
3. V., Szabadsajtó u. 6. 184-840
4. SUGÁR üzletközpont,
Őrs vezér tér 843-160/69
5. Magyar jakobinusok tere,
Déli pu. —
6. Szt. István krt. 25. 314-334
7. I., Bem u. 9. 352-346
8. V., Felszabadulás tér 4.
(Párizsi udvar) 181-401
9. József nádor tér 1. 185-850

10. Corvin Áruház 335-551
11. Lenin krt. 17. 423-929
12. Hegedűs Gyula u. 43. 491-505
13. Baross u. 59. 131-286
14. Skála Áruház 852-222/28
15. Petőfi Sándor u. 17. 189-013
16. Rákosfalva park 3/c (XV.) 847-274

* * *

Szolnok megyében a postahivataloknál, illetve valamennyi hírlappavilonban megvásárolható a JÁSZKUNSÁG

* * *

Az ország más területein a területileg illetékes megyei postahivataloknál lehet előfizetni, illetve megvásárolni.

